

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Právní výchova v systému základního a středního školství

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Et. Mgr. Vendula JAŠKOVÁ

Vypracoval:

Pavel JIRKA

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Právní výchova v systému základního a středního školství“ zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Borové 13.04.2010

.....

Pavel JIRKA

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Et. Mgr. Vendule Jaškové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla v průběhu zpracování mé bakalářské práce.

Pavel JIRKA

Obsah	
Úvod	2
1. Právní vědomí	4
2. Právní výchova	6
2.1 Vztah právní a mravní výchovy	7
3. Programy pro základní a střední vzdělávání	10
3.1 Rámcové vzdělávací programy	11
3.2 Školní vzdělávací programy	15
3.3 Dlouhodobé záměry vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy	15
3.4 Zhodnocení obsahu rámcových vzdělávacích programů	16
4. Projekty zaměřené na právní výchovu ve vzdělávacím procesu	22
4.1 Projekty Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR	25
4.2 Projekty Ministerstva spravedlnosti ČR	26
4.3 Projekty Ministerstva vnitra ČR	27
4.3.1 Ajaxův zápisník	27
4.3.2 Učíme se s Policií	28
4.3.3 Kapka prevence	29
4.3.4 Nestaň se bílým koněm	29
4.4 Právo do škol	30
4.5 Právo na každý den/Street Law	32
5. Průzkum právního vědomí	33
5.1 Dotazník	34
5.1.1 Vyhodnocení dotazníku	45
5.2 Institut pro kriminologii a sociální prevenci	48
6. Návrh řešení, metody aplikace právní výchovy	50
Závěr	54
Resumé	57
Anotace	59
Seznam použité literatury	60
Přílohy	63

Úvod

Jedním ze zásadních problémů současnosti, který však má v celospolečenském kontextu zcela zásadní dopady na značnou část lidské populace, je nízká úroveň právního vědomí jednotlivců. Že jde o skutečně zásadní problém je zřejmé z mnoha případů, se kterými se člověk setkává jednak v běžném životě, tak zprostředkovaně, kdy mu jsou tyto případy předkládány ze strany sdělovacích prostředků, které o nich informují ve zpravodajských relacích a publicistických pořadech.

Dění v současné společnosti je charakterizováno vysokým tempem a častými změnami projevujícími se ve všech jeho oblastech. Jako příklad je možno uvést zejména sféru ekonomickou a oblast legislativy. Obě tyto oblasti lze považovat za základní faktory veškerého dění ve společnosti. Z pohledu jedince - občana je ekonomická stránka života jedním ze zásadních faktorů, podle kterých je člověk posuzován a zařazován do určité společenské vrstvy ve společnosti. Právní normy tvořené v průběhu legislativního procesu umožňují člověku dosažení a udržení určité úrovně ve společnosti určitým společensky přijatelným způsobem zároveň v souladu s těmito normami, či naopak v rozporu s nimi.

Je nepochybné, že vyšší právní vědomí dává člověku mnohem větší možnost uplatnění ve společnosti v rámci společenských vztahů ve všech jejich podobách, například vztazích rodinných, pracovněprávních, obchodních atd. Důsledkem nízké úrovně právního vědomí je naopak výskyt celé řady sociálně patologických jevů vyplývajících zejména z nepřilíš velké možnosti využívání subjektivních práv a s tím spojeného plnění povinností v rozsahu stanoveném konkrétní právní normou.

Zavedení právní výchovy do výchovně vzdělávacího procesu základního a zejména středního školství a s ním spojené zvýšení právního vědomí dětí a mládeže před dosažením zletilosti by mělo

příspěť k eliminaci sociálně patologických i dalších negativních jevů, které jsou spojeny s nízkou úrovní právního vědomí.

Cílem práce je provést zhodnocení současného stavu právní výchovy v základním a středním školství, její začlenění do vzdělávacího procesu v souladu s rámcovými a školními vzdělávacími programy, poukázat na projekty realizované státními i nestátními organizacemi v rámci školního vzdělávání a jejich efektivitu, a najít případné další možnosti začlenění právní výchovy do vzdělávacího procesu za předpokladu, že současný stav nebude dostačující.

Pro zpracování daného tématu jsem se rozhodl na základě svých zkušeností s trestněprávními důsledky, které pro jedince vyplývají z jednání ovlivněných právě nízkou úrovní právního vědomí. Nejedná se pouze o osoby ve věku blízkém osmnácti let, přesto i osoby této věkové kategorie jsou poměrně často zastoupeny.

Pracuji jako policista služebně zařazený na oddělení hospodářské kriminality Služby kriminální policie a vyšetřování Policie České republiky v Náchodě a tyto zkušenosti jsem získal při výkonu svého povolání.

1. Právní vědomí

Závažným problémem se jeví nízká úroveň právního vědomí zejména v období dospívání a především v období, kdy člověk dosahuje plnoletosti. Jedinec vstupuje do života nejen bez předchozích praktických zkušeností, ale často se zkreslenými představami o reálném životě a tedy bez možnosti efektivně reagovat na různé společenské a s nimi spojené právní situace. Jedinec se stává snadno ovlivnitelným ze strany dalších osob, které mohou využít jeho právě získané způsobilosti k právním úkonům ve spojení s nedostatečnou orientací v právních otázkách k prosazení vlastních zájmů. Výjimkou není ani zneužití osoby k páčání trestné činnosti, byť v řadě případů se jedná o nedbalostní trestné činy, kdy základem takto páchané trestné činnosti je právě nízké právní vědomí a tedy neschopnost zhodnotit vlastní jednání a jeho důsledky z pohledu práva.

Je proto nezbytně nutné v celospolečenském kontextu vyvíjet snahu o zvýšení právního vědomí ve společnosti. Tato potřeba se ve značné míře projevuje právě u dětí a mládeže, neboť tyto osoby společně se seniory patří mezi nejrizikovější skupiny. Lze předpokládat, že úměrně se zvyšováním právního vědomí ve společnosti bude klesat i výskyt sociálně patologických jevů ve společnosti.

Jak již bylo řečeno, problémem je nízká úroveň právního vědomí zejména u mládeže, přičemž krizovým obdobím je dosažení zletilosti. V tomto období, kdy se jedinec osamostatňuje a vstupuje do života, je již v duchu právní terminologie vybaven způsobilostí k právním úkonům (za předpokladu, že způsobilost k právním úkonům nebyla rozhodnutím soudu omezena nebo jí jedinec nebyl zbaven v plném rozsahu). Možnost vstupovat do právních vztahů, která je mu dosažením zletilosti dána, v kombinaci s nedostatečným právním vědomím, může mít dalekosáhlé důsledky.

Jako konkrétní příklad lze v této souvislosti zmínit subjektivní potřebu jedince obstarat si z jakéhokoli důvodu finanční prostředky.

Jedinec v důsledku nízké úrovně znalosti práva, neschopen posoudit následky svého jednání, snadno podlehne relativně snadné možnosti získání finančních prostředků a uzavře úvěrovou smlouvu či podobný produkt. Zde je třeba zmínit i negativní vliv hromadných sdělovacích prostředků, které vysílají či jiným způsobem prezentují komerční nabídky těchto produktů. Následky tohoto aktu pak mohou být jak právní (trestní postih za trestný čin spáchaný za účelem získání hmotného prospěchu), tak i ekonomické (neschopnost splácet úvěr, exekuce apod.) a v neposlední řadě i sociální (rozvod, ztráta bydlení v důsledku zabavení majetku a další).

Jiným, stejně závažným problémem se ukazuje nedostatečné právní vědomí i ve vztahu k dalším oblastem společenského života. Jedná se především o právní řešení problémů spojených s uplatněním na trhu práce, v rodinném prostředí, při jednání s úřady a státními institucemi. Samostatnou kapitolou je uzavírání smluvních vztahů mezi fyzickými osobami navzájem i mezi osobami fyzickými a právníckými.

Je nepochybné, že nedostatečné právní vědomí může mít závažné následky, které mohou na jedince působit dlouhodobě a často se mohou projevit v průběhu celého jeho života. Mezi tyto důsledky můžeme zahrnout ztrátu rodinného zázemí, která může v krajním případě vyústit v bezdomovectví, nemožnost, respektive neschopnost prosadit se na trhu práce, důsledky trestněprávní - delikvenci, recidivu v páčání trestné činnosti, opakované tresty odnětí svobody, alkoholismus, a celou řadu dalších důsledků včetně sebepoškozování až sebevražedného jednání.

2. Právní výchova

Podle B. Krause má sociální pedagogika charakter transdisciplinární a výrazně integrující (Kraus, 2008). Jako taková využívá poznatků jiných vědních oborů a je rovněž schopna poskytnout těmto oborům zpětnou vazbu, kdy jim předává poznatky vlastní.

Mezi obory, jejichž poznatků sociální pedagogika využívá, lze zařadit i disciplíny právní. B. Kraus uvádí, že především právo občanské, rodinné, trestní a pracovní mají význam pro pochopení podstaty a fungování právního státu a poskytují poznatky o normách týkajících se sociálně výchovné práce (Kraus, 2008).

Budeme-li se zabývat právní výchovou, je třeba vymezit nejprve pojem výchova. Výchovou rozumíme záměrné, cílevědomé působení směřující k všestrannému formování osobnosti. Právní výchova podle J. El-Dunia je součástí výchovného procesu a v souladu s obecnou definicí výchovy má směřovat za využití odpovídajícího obsahového zaměření, metod a prostředků k poznávání a pochopení práva, akceptaci platného práva vedoucí k jednání v souladu s právem, a hodnocení práva (El-Dunia ad., 1988).

Kdy a kde tedy s právní výchovou začít? S ohledem na výše uvedená fakta se jako vhodné období pro zahájení právní výchovy jeví období školní docházky. Toto období však není vázáno na věk dítěte, ale na školu jako vzdělávací instituci, která by měla být schopna právní výchovu dětí a mládeže zajistit a začlenit ji do vzdělávacího procesu. Přitom vycházíme ze skutečnosti, že resort školství disponuje kvalifikovaným personálem v oboru výchovně vzdělávacím.

Naproti tomu pokud by měla být právní výchova realizována v rodině jako v primárním výchovně vzdělávacím prostředí, měla by nutně subjektivní charakter a byla by omezena pouze na informace, kterými disponují rodiče a případně další členové rodiny, se kterými je dítě v kontaktu. Přitom s ohledem na intelektuální úroveň a znalosti

rodičů mohou být předávané informace do značné míry zkreslené až nepravdivé.

Právní výchova dospělého jedince má sice své opodstatnění, nicméně možnosti výchovy a vzdělávání jsou již značně omezené a tedy efektivita vzdělávání dospělých jedinců, zejména s ohledem na dobrovolnost, je poměrně nízká.

Protože právní vědy jsou stejně jako sociální pedagogika provázané s dalšími vědními obory, lze konstatovat, že v obecné rovině právní výchova v základních a středních školách probíhá. Jde především o dopravní výchovu, která je s právem úzce spjata, ale stejně tak o různé další přednášky realizované pracovníky Policie ČR a dalšími subjekty.

2.1 Vztah právní a mravní výchovy

Co je to výchova? Co rozumíme pod pojmy mravní a právní výchova? V praxi se setkáváme s celou řadou různých definic.

K vysvětlení pojmu výchova lze za všechny uvést obecnou definici: „**Výchova** - proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji“ (Průcha, J., a kol., 2003).

V literatuře lze nalézt i řadu definic a vysvětlení pojmů mravní výchova a právní výchova:

„**Mravní výchova** – výchovné působení na žáka, jeho rozum, představy, postoje, city, vůli a jednání, aby byly v souladu s obecně uznávanými zásadami etiky“ (Průcha, J., a kol., 2003).

„**Právní výchova** – výchova zaměřená na vytváření právního vědomí občanů, znalosti právních norem a zákonů a na jejich respektování“ (Průcha, J., a kol., 2003).

V návaznosti na definici právní výchovy lze doplnit ještě vysvětlení pojmu **právní vědomí**, který přímo z předchozí definice vyplývá. Význam tohoto pojmu lze vymezit jako vědomí občana o právních normách a zákonech a o možnostech jejich uplatnění

v občanském životě. Nejedná se tedy přímo o znalost právních norem ve smyslu právního vzdělání, ale o seznámení se s obsahem konkrétních norem s vědomím jejich existence a s možností uplatnění subjektivních práv a plnění povinností daných těmito normami. Součástí právního vědomí je vytvoření postoje jednotlivce k existenci právních norem a jejich aplikaci v praxi.

Mravní výchova tedy působí na občana, v tomto případě žáka základní či střední školy, za účelem vytvoření osobního postoje k dodržování obecně závazných společenských pravidel a norem, zatímco výchova právní působí na utváření postoje k přijetí a dodržování norem vytvořených a kodifikovaných státem na základě pravidel a norem společenských a tedy norem obecně společností přijatých.

Právní výchova je s morální výchovou ve vzájemné interakci, navzájem se prolínají a doplňují, žádnou z těchto oblastí nelze v průběhu výchovného procesu eliminovat. Právní výchovu, respektive proces zvyšování právního vědomí jedince, nelze realizovat bez současného předávání vědomostí o morálních normách přijatých a uznávaných celou společností, a stejně tak proces předávání norem morálních je třeba doplňovat i normami právními zejména s ohledem na možné důsledky plynoucí z porušení norem morálních za předpokladu, že jejich porušení je chráněno a sankcionováno normami právními.

Mezi výchovou mravní a výchovou právní, tedy morálkou a právem, zcela zjevně dochází i k situacím konfliktním. Z pohledu trestněprávního, který je nosným pilířem této práce, jde o několik obecně daných situací, ve kterých se tento konflikt projevuje.

Existuje poměrně velký okruh jednání osob, kdy objekt, proti kterému jednání směřuje, je chráněn zjevně jak normou morální, tak normou právní. Lze uvést jednání směřující k přisvojení si cizí věci, tedy krádež, poškození zdraví či usmrcení osoby apod. V těchto případech jedinec, který se takového jednání dopouští, porušuje zároveň normy morální i právní. Protože dochází k porušení obou norem, o konfliktu zde nelze hovořit.

Jinak je tomu v oblasti jiných právních odvětví, kterými mohou být například právo občanské či obchodní. Zde již dochází ke konfliktu za předpokladu, že jednáním dochází k porušení pouze jedné z těchto norem. Jako příklad může posloužit uzavření smlouvy o půjčce, kdy jedna ze stran jedná v rozporu s dobrými mravy, většinou strana, která půjčku poskytuje. Jedná se například o sjednání vysokého úroku. Toto jednání porušuje normu morální, ale protože toto jednání nedosahuje takového rozsahu, aby došlo k naplnění skutkové podstaty trestného činu (např. lichvy), není chráněno právní normou, v tomto případě trestněprávní.

Opakem může být jednání člověka, který na požádání rád pomůže jinému a uzavře na své jméno úvěrovou smlouvu ve prospěch této osoby, a tuto okolnost při sjednání smlouvy neuvede. Jedná v souladu s dobrými mravy, s vědomím, že je třeba pomoci lidem v nouzi, avšak toto jednání je chráněno a sankcionováno normou trestněprávní.

Je tedy zřejmé, že ne každé jednání v duchu norem morálních je v souladu i s normou právní, a naopak ne každé jednání v mezích norem právních je v souladu i s normami morálními.

Poslední z uvedených modelových situací poukazuje na skutečnost, že právě tyto osoby jednající v duchu morálních norem jsou ovlivnitelné dalšími osobami k jednání, z nichž pro ně mohou plynout určité důsledky sankční povahy. Nejedná se zde pouze o sankce trestní, ale i ekonomické a další. U těchto osob lze vysledovat nižší úroveň právního vědomí, kdy nedovedou určit rozsah svých práv, ale zejména odhadnout důsledky svého jednání z pohledu norem právních.

3. Programy pro základní a střední vzdělávání

Vzdělávací proces v České republice je realizován v souladu se zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v platném znění. Tento zákon mimo jiné vymezuje cíle vzdělávání, systém vzdělávacích programů, rámcové a školní vzdělávací programy, dlouhodobé záměry ad.

„Obecnými cíli vzdělávání jsou zejména

- a) rozvoj osobnosti člověka, který bude vybaven poznávacími a sociálními způsobilostmi, mravními a duchovními hodnotami pro osobní a občanský život, výkon povolání nebo pracovní činnosti, získávání informací a učení se v průběhu celého života,*
- b) získání všeobecného vzdělání nebo všeobecného a odborného vzdělání,*
- c) pochopení a uplatňování zásad demokracie a právního státu, základních lidských práv a svobod spolu s odpovědností a smyslem pro sociální soudržnost,*
- d) pochopení a uplatňování principu rovnosti žen a mužů ve společnosti,*
- e) utváření vědomí národní a státní příslušnosti a respektu k etnické, národnostní, kulturní, jazykové a náboženské identitě každého,*
- f) poznání světových a evropských kulturních hodnot a tradic, pochopení a osvojení zásad a pravidel vycházejících z evropské integrace jako základu pro soužití v národním a mezinárodním měřítku,*
- g) získání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje a o bezpečnosti a ochraně zdraví.“*

(§2/2 zákona č. 561/2004 Sb., školský zákon, v platném znění)

Obecné cíle se navzájem prolínají, proto je nelze vnímat jednotlivě, ale pouze ve vzájemném kontextu.

„Pro každý obor vzdělání v základním a středním vzdělávání a pro předškolní, základní umělecké a jazykové vzdělávání jsou vydávány rámcové vzdělávací programy, které vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání; jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů, hodnocení výsledků vzdělávání dětí a žáků, tvorbu a posuzování učebnic a učebních textů ...“ (§3/2 zákona č. 561/2004 Sb., školský zákon, v platném znění).

3.1 Rámcové vzdělávací programy

Národní program vzdělávání v České republice, tzv. Bílá kniha, a zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v platném znění, zavedly do vzdělávací soustavy nový systém vzdělávacích programů. Kurikulární dokumenty, které vymezují a popisují program vzdělávání, jsou tvořeny ve dvou úrovních. V úrovni státní v podobě Národního programu vzdělávání a rámcových vzdělávacích programů a v úrovni školní v podobě školních vzdělávacích programů, podle kterých se uskutečňuje vzdělávání v konkrétní škole.

Rámcové vzdělávací programy představují státem vydané pedagogické dokumenty vymezující závazné požadavky na vzdělávání v jednotlivých stupních a oborech vzdělání. Jako takové vymezují zejména požadavky na obsah vzdělávání, podmínky vzdělávání a výsledky vzdělávání, kterých má žák na konci studia dosáhnout. Dále poměrně striktně vymezují pravidla pro tvorbu školních vzdělávacích programů. Rámcové vzdělávací programy však neřeší konkrétní metody a postupy vzdělávání, ale odpovědnost za kvalitu vzdělávacího procesu je přenesena na jednotlivá školská zařízení,

která jsou povinna zpracovat školní vzdělávací program a ve stanoveném termínu jej začít uskutečňovat.

Protože rámcové vzdělávací programy jsou tvořeny samostatně pro jednotlivé stupně vzdělávání a stejně tak pro jednotlivé obory vzdělávání, lze provést porovnání těchto programů jak v úrovni vertikální, tedy programů pro jednotlivé stupně vzdělávání, tak v rovině horizontální, kde objektem porovnání mohou být vzdělávací programy jednotlivých oborů vzdělávání zejména v oblasti středního vzdělávání. V této oblasti je pak možno provést porovnání rámcových vzdělávacích programů pro obory středního vzdělávání s maturitní zkouškou a pro obory s výučním listem o různé délce studia.

Základní vzdělávání je upraveno rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání.

„Vzdělávání na 1. stupni usnadňuje svým pojetím přechod žáků z předškolního vzdělávání a rodinné péče do povinného, pravidelného a systematického vzdělávání. Je založeno na poznávání, respektování a rozvíjení individuálních potřeb, možností a zájmů každého žáka (včetně žáků se speciálními vzdělávacími potřebami). Vzdělávání svým činnostním a praktickým charakterem a uplatněním odpovídajících metod motivuje žáky k dalšímu učení, vede je k učební aktivitě a k poznání, že je možné hledat, objevovat, tvořit a nalézat vhodnou cestu řešení problémů.

Základní vzdělávání na 2. stupni pomáhá žákům získat vědomosti, dovednosti a návyky, které jim umožní samostatné učení a utváření takových hodnot a postojů, které vedou k uvážlivému a kultivovanému chování, k zodpovědnému rozhodování a respektování práv a povinností občana našeho státu i Evropské unie. Pojetí základního vzdělávání na 2. stupni je budováno na širokém rozvoji zájmů žáků, na vyšších učebních možnostech žáků a na provázanosti vzdělávání a života školy se životem mimo školu. To umožňuje využít náročnější metody práce i nové zdroje a způsoby poznávání, zadávat komplexnější a dlouhodobější úkoly či projekty a přenášet na žáky větší odpovědnost ve vzdělávání i v organizaci života školy.

Základní vzdělávání má žákům pomoci utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělání orientovaného zejména na situace blízké životu a na praktické jednání. v základním vzdělávání se proto usiluje o naplňování těchto cílů:

- umožnit žákům osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení*
- podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů*
- vést žáky k všestranné, účinné otevřené komunikaci*
- rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých*
- připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti*
- vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací; rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, prostředí i k přírodě*
- učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný*
- vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi*
- pomáhat žákům poznávat a rozvíjet vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnostmi a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci“.*

(Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, část C, 3.1, 3.2)

Rámcové vzdělávací programy mimo jiné stanovují klíčové kompetence. Těmi jsou:

- a) kompetence k učení
- b) kompetence k řešení problémů
- c) komunikativní kompetence
- d) personální a sociální kompetence
- e) občanské kompetence a kulturní povědomí
- f) kompetence k pracovnímu uplatnění a podnikatelským aktivitám
- g) matematické kompetence
- h) kompetence využívat prostředků informačních a komunikačních technologií a pracovat s informacemi.

Z pohledu aplikace právní výchovy do současného středního školství je možno konstatovat, že rámcové vzdělávací programy sice obsahují v rámci klíčových i odborných kompetencí požadavky na učivo a výsledky vzdělávání v různých oblastech práva, avšak jedná se pouze o teoretické požadavky, jejichž cílem je získání klíčových kompetencí pro řešení občanských i soukromých aktivit jednotlivce. RVP obsahují průřezová témata vzdělávání, která však ani v nejmenším neobsahují konkrétní požadavky na začlenění vzdělávání zaměřeného na postupné seznamování s existencí a obsahem právních norem a jejich aplikací v praktickém životě. Výjimkou jsou průřezová témata se zaměřením na životní prostředí a svět práce.

Většina rámcových vzdělávacích programů se problematikou vztahu člověka a práva zabývá v oblasti společenskovedního vzdělávání, s výjimkou oborů vzdělání, které jsou cíleně zaměřeny na vzdělávání v oblasti práva a společenskovedních oborů; jako příklad lze uvést RVP 68-43-M/01 Veřejnosprávní činnost.

3.2 Školní vzdělávací programy

Tvorba školních vzdělávacích programů byla zákonodárcem svěřena do kompetence ředitele školy nebo školského zařízení. Školní vzdělávací program pro vzdělávání, pro který byl vydán rámcový vzdělávací program, musí být v souladu s tímto rámcovým vzdělávacím programem (§ 5 zák. č. 561/2004 Sb., školský zákon, v platném znění). Zákon stejně jako rámcové vzdělávací programy dále upravuje i další podmínky tvorby školních vzdělávacích programů a jejich uskutečňování.

3.3 Dlouhodobé záměry vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy

Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon, v platném znění, upravuje v §9 dlouhodobé záměry vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky. V souladu s ustanovením § 9 odstavce 1 citovaného zákona zpracovává dlouhodobý záměr Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, a dále v souladu s tímto dlouhodobým záměrem zpracovávají dle ustanovení § 9 odstavce 2 citovaného zákona jednotlivé krajské úřady dlouhodobé záměry vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v krajích a tyto předkládají ministerstvu k vyjádření. Tento dlouhodobý záměr je vypracován nejen pro školská zařízení zřizovaná krajem, ale i pro zařízení zřizovaná jinými subjekty.

Dlouhodobý záměr podle odstavce 2 obsahuje analýzu vzdělávací soustavy v kraji a stanovuje na základě předpokládaného demografického vývoje, vývoje na trhu práce a záměrů dalšího rozvoje kraje zejména cíle a úkoly pro jednotlivé oblasti vzdělávání, strukturu vzdělávací nabídky, především strukturu oborů vzdělání, druhů, popřípadě typů škol a školských zařízení a jejich kapacitu a návrh na financování vzdělávání a školských služeb v kraji. Dlouhodobé záměry se každé dva roky vyhodnocují a v případě potřeby se upraví či doplní.

Zákonodárce tedy stanovil instituce, které dlouhodobé záměry vzdělávání zpracovávají, a postup při jejich zpracování a schvalování. Při jejich zpracování však ponechává zpracovatelům značné možnosti, jak reagovat na situaci v jednotlivých regionech. Z tohoto důvodu se dlouhodobé záměry zpracované jednotlivými krajskými úřady mohou v detailech značně lišit.

3.4 Zhodnocení obsahu rámcových vzdělávacích programů

Národní program vzdělávání v České republice, tzv. Bílá kniha, a zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) tedy zavedly systém vzdělávání, který je upraven pouze rámcově a klade vyšší nároky na jednotlivá školská zařízení zejména při tvorbě školních vzdělávacích programů a s nimi spojenou potřebou reagovat na konkrétní situaci v regionech, v nichž se školská zařízení nalézají. Vyšší nároky jsou tím kladeny i na pedagogy, kteří musí realizovat přípravu na výuku v souladu se školním vzdělávacím programem konkrétního školského zařízení.

V celé hierarchii předpisů upravujících systém vzdělávání v České republice počínaje Národním programem vzdělávání v České republice, přes zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon, v platném znění, prováděcích předpisů k tomuto zákonu, až po školní vzdělávací programy jednotlivých škol či školských zařízení jsou však podmínky pro vzdělávání uvedeny pouze v obecné rovině. Je tedy plně v kompetenci ředitelů těchto ústavů a zejména jednotlivých pedagogů, jakým způsobem bude vzdělávací proces uskutečňován, za předpokladu dodržení obecně platných podmínek.

Analýzu rámcových vzdělávacích programů lze provést se zaměřením na rámcové vzdělávací programy pro obory s maturitou a obory s výučním listem. Jak z uvedeného vyplývá, základní rozdíl mezi oběma typy oborů je ve způsobu ukončení studia. S tím je

spojena i doba trvání studia. Tento parametr se projevuje v celkovém počtu vyučovacích hodin a tedy i v počtu vyučovacích hodin jednotlivých předmětů. Je možno porovnat rámcové vzdělávací programy pro náhodně vybrané studijní obory s maturitou a stejně tak obory s výučním listem. Porovnání lze provést mezi jednotlivými obory v každé z kategorií a rovněž obou kategorií navzájem.

Pro porovnání byly vybrány rámcové vzdělávací programy pro tyto obory s maturitou:

- RVP 26-41-M/01 Elektrotechnika
- RVP 41-44-M/ 01 Zahradnictví
- RVP 78-42-M/02 Ekonomické lyceum
- RVP 72-41-M/01 Informační služby
- RVP 36-47-M/01 Stavebnictví

a pro obory s výučním listem:

- RVP 23-52-H/01 Nástrojař
- RVP 29-56-H/01 Řezník - uzenář
- RVP 36-67-H/01 Zedník
- RVP 66-51-H/01 Prodavač
- RVP 41-51-H/01 Zemědělec – farmář

Komparací klíčových kompetencí u vybraných, výše uvedených, oborů v rovině rámcových vzdělávacích programů pro obory zakončené maturitní zkouškou dojdeme k závěru, že jejich obsah je doslovně shodný pro všechny obory. Ke stejnému závěru dojdeme i komparací klíčových kompetencí v případě rámcových vzdělávacích programů pro obory s výučním listem.

Porovnáním klíčových kompetencí v rámci rámcových vzdělávacích programů pro jednotlivé typy oborů, tedy pro obory s maturitou a obory s výučním listem, lze zjistit, že klíčové kompetence jsou shodné. Je tedy možno stanovit závěr, že bez ohledu

na typ studijního oboru, jeho délku a způsob zakončení, jsou klíčové kompetence pro všechny studenty shodné.

Rámcové vzdělávací programy dále upravují obecné cíle jednotlivých oblastí vzdělávání. Je možno poukázat na oblast společenskovedního vzdělávání jako na klíčovou oblast ve vztahu k přípravě jedince na život v občanské společnosti. Rámcové vzdělávací programy se ve formulaci jednotlivých cílů společenskovedního vzdělávání liší. Obsah, tedy ovlivňování jedince ve smyslu pozitivního rozvoje osobnosti, i přes tyto rozdíly zůstává stejný.

Je stanoven i rozsah učiva, který by žák měl v průběhu studia zvládnout, a výsledky vzdělávání. I tyto parametry jsou v případě jednotlivých rámcových vzdělávacích programů rozdílné z hlediska formulace, nikoli obsahu. Mimo tyto parametry rámcové vzdělávací programy předkládají i rámcové rozvržení obsahu vzdělávání, ve kterém jsou stanoveny minimální počty vyučovacích hodin za celou dobu vzdělávání pro jednotlivé vzdělávací oblasti. Nad rámec minimálního počtu vyučovacích hodin pro vzdělávací oblasti je dále stanoven počet disponibilních hodin, které škola může využít dle vlastního uvážení.

Zaměříme-li se na oblast společenskovedního vzdělávání stanovenou výše uvedenými rámcovými vzdělávacími programy, respektive minimální počty vyučovacích hodin pro tuto oblast vzdělávání a její poměr na celkovém počtu vyučovacích hodin za celou dobu studia, dojdeme k výsledkům uvedeným v těchto tabulkách:

Obory s maturitou:

Rámcový vzdělávací program	Počet vyučovacích hodin (SVV¹)	Celkový počet hodin	Poměr (%)
Ekonomické lyceum	320	4096	7,8
Elektrotechnika	160	4096	3,9
Informační služby	160	4096	3,9
Stavebnictví	160	4096	3,9
Zahradnictví	160	4096	3,9

Obory s výučním listem:

Rámcový vzdělávací program	Počet vyučovacích hodin (SVV¹)	Celkový počet hodin	Poměr (%)
Zedník	96	3072	3,16
Řezník – uzenář	96	3072	3,16
Prodavač	96	3072	3,16
Nástrojař	96	3072	3,16
Zemědělec - farmář	96	3072	3,16

¹Společenskovední vzdělávání

Je nutno uvést, že obory studia uvedené ve výše uvedených tabulkách, byly pro potřeby porovnání vybrány zcela náhodně. Jediným kritériem pro výběr bylo co možná nejširší pokrytí oborů lidské činnosti a s nimi související rozsah oblastí vzdělávání.

Z hlediska začlenění právní výchovy do systému vzdělávání je třeba se zaměřit na část učiva v rámci společenskovedního vzdělávání, která je stanovena rámcovými vzdělávacími programy pro všechny obory vzdělávání a je pojmenována „Člověk a právo“. Stejně jako další části učiva ji nelze od ostatních oddělit a v rámci společenskovedního vzdělávání je třeba ji chápat v širších souvislostech. v současné společnosti má však tato část učiva specifický význam a je třeba jí věnovat stále větší pozornost. Tato potřeba je dána současným vývojem společnosti, stavem současné legislativy i ve vztahu k členství České republiky v Evropské unii a s ním spojenému přejímání norem Evropské unie do českého právního řádu, a v neposlední řadě i procesem demokratizace společnosti.

Údaje obsažené ve výše uvedených tabulkách podtrhují poměrně nízký podíl společenskovedního vzdělávání na vzdělávacím procesu jako celku. Je tedy třeba, aby se školská zařízení zaměřila na využití disponibilních hodin, které jsou schopny do určité míry rozšířit možnosti vzdělávání. Protože tato oblast vzdělávání obsahuje značnou sumu poznatků z různých oborů, které se týkají společenského života (historie, sociologie, právo, psychologie ad.), naskýtá se otázka, zda pouze v rámci společenskovedního vzdělávání lze, opět ve vztahu člověk a právo, jedince připravit na praktický občanský život tak, aby byl schopen realizovat svá práva a povinnosti v souladu s právními normami a požadavky společnosti.

Příslušná ministerstva tedy prostřednictvím rámcových vzdělávacích programů školám a školským zařízením stanovují podmínky pro tvorbu školních vzdělávacích programů. Mimo zásad tvorby školního vzdělávacího programu jsou zejména stanoveny cíle vzdělávání, klíčové a odborné kompetence, průřezová témata a kurikulární rámce pro jednotlivé oblasti vzdělávání. Je však opět

třeba konstatovat, že se jedná pouze o teoretické pojetí bez stanovení konkrétních metod a postupů, kterými je možno naplnit kurikulum vzdělávání. Řešení konkrétních metod a postupů je plně v kompetenci ředitelů konkrétních školských zařízení.

4. Projekty zaměřené na právní výchovu ve vzdělávacím procesu

„Co je cílem právní výchovy? Je to dosažení takového stavu uvědomění jedinců (kolektivu ve zpětném působení na jedince), které se projevuje v názorech a postojích jako úcta k zákonům a uvědoměným, dobrovolným dodržování zákonů (nejen zákazů, tedy zdržení se určitého chování, ale i aktivního jednání spočívajícího ve využívání oprávnění, a to v souladu s tím, co právo stanoví).“ (El-Dunia, ad., 1988).

S ohledem na možnosti realizace vzdělávacího procesu, které školám a školským zařízením poskytují rámcové vzdělávací programy tím, že stanovují pouze rámec vzdělávání v podobě cílů vzdělávání, kompetencí a kurikulárních rámců pro jednotlivé oblasti vzdělávání, a výběr konkrétních metod, postupů a obsahu vzdělávání ponechávají na jednotlivých školských zařízeních, je nepochybné, že vzdělávací proces bude realizován v jednotlivých zařízeních odlišně. Kurikulární rámce, resp. minimální počty vyučovacích hodin pro jednotlivé oblasti vzdělávání musí být školskými zařízeními dodrženy v souladu s rámcovými vzdělávacími programy. Za předpokladu rozšíření společenskovedního vzdělávání o disponibilní hodiny je možno podíl tohoto vzdělávání zvýšit a zvětšit tak prostor pro začlenění právní výchovy do vzdělávacího procesu.

Pokud jde o obsah pojmu právní výchova, je možno pod něj zařadit značné množství aktivit, neboť s pojmem právo se setkáváme ve většině oblastí společenského života. Pod tento pojem lze tedy zařadit dopravní výchovu uskutečňovanou na základních školách, přednášky pro seniory týkající se ochrany jejich majetku, života a zdraví, právně zaměřené televizní pořady a podobně. Projekty zaměřené na možnosti začlenění právní výchovy mají své opodstatnění i ve výchovně vzdělávacím procesu. Pedagogičtí pracovníci působící na základních a středních školách, ačkoli se jedná o odborníky,

obvykle nemají vzdělání v oblasti práva, a proto je nanejvýše potřebné, aby se v rámci různých projektů na výchově a vzdělávání podíleli i odborníci zabývající se praktickou stránkou právní vědy.

Ideálním stavem dle Havlíčka by bylo vytvoření součinnosti mezi jednotlivými složkami ovlivňujícími právní vědomí a vědění dětí a mládeže. Zároveň však vidí problém v připravenosti subjektů zajišťujících proces výchovy a vzdělávání v oblasti práva a právního vědomí. Havlíček v této souvislosti rovněž poukazuje na evidentní potřebu pedagogického studia zaměřeného na právní problematiku. (Havlíček, L. *Problematika výuky práva a výchovy k právnímu vědomí*. In Sborník z vědecké konference, Brno, 24. 5. 1994. Brno, Masarykova univerzita, 1994, s. 28)

Mezi státní instituce, které by primárně měly usilovat o zvýšení právního vědomí u dětí a mládeže, bezesporu patří Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Protože jednotlivá právní odvětví mají svá specifika, je logické, že ministerstvo školství z titulu své působnosti není schopno ve své kompetenci bez spolupráce s dalšími subjekty začlenit do vzdělávacího procesu v základních a středních školách předměty zaměřené konkrétně na výuku právní vědy. Zařazení konkrétních předmětů však není naprosto nezbytné za předpokladu, že lze žákům a studentům předat informace potřebné pro jejich občanský život jiným způsobem.

Právní výchova je tedy v systému základního a středního školství realizována jak státními institucemi, tak i nestátními neziskovými organizacemi a dalšími subjekty. Jedním ze způsobů, jak právní výchovu realizovat, je realizace projektů zaměřených na oblast právní vědy úměrně věku osob, pro které jsou určeny. Havlíček v této souvislosti poukazuje na fakt, že obsahová stránka jednotlivých úseků práva a výklad zákonů má svůj význam až v jednotlivých typech středoškolského a vysokoškolského studia. (Havlíček, L. *Problematika výuky práva a výchovy k právnímu vědomí*. In Sborník z vědecké konference, Brno, 24. 5. 1994. Brno, Masarykova univerzita, 1994, s. 28)

Vzhledem k tomu, že je třeba jedince připravit na budoucí občanský život tak, aby dokázal reagovat na požadavky společnosti, orientoval se v právních předpisech jednotlivých právních odvětví, dokázal efektivně využívat svých práv, která mu jsou dána, a zároveň plnit uložené povinnosti, je třeba, aby projekty byly připravovány a realizovány odborníky zejména z resortu Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva vnitra, Ministerstva práce a sociálních věcí a dalších. Nelze pominout ani nestátní organizace, kterou je například Asociace občanských poraden.

Nutno však říci, že jednotlivé resorty v sobě zahrnují řadu organizací, jejichž pracovníci jsou schopni připravit a realizovat jednotlivé projekty. Lze zmínit v rámci resortu Ministerstva vnitra Policii České republiky, v resortu justice Unii státních zástupců či Soudcovskou unii a další. Za stavu, kdy se na realizaci právní výchovy zaměřené na žáky jednotlivých školských zařízení může podílet se svými projekty značné množství subjektů, je třeba si položit otázku, do jaké míry a zda je vůbec tento způsob právní výchovy efektivní. Pochybnosti o efektivitě, pokud jde o právní výchovu v celorepublikovém pojetí, lze vyslovit zejména s ohledem na skutečnost, že v převážné většině se jedná o projekty realizované pouze v určitém územním regionu, nebo jsou projekty zaměřeny pouze na několik konkrétních subjektů (jednotlivých škol nebo jiných zařízení). Můžeme však předpokládat, že za předpokladu kvalitního zpracování a realizace bude i v rámci regionu či jednotlivého zařízení takový projekt velkým přínosem pro většinu žáků a studentů.

S odkazem na předpokládanou nutnost přípravy metod vzdělávání a realizace projektů, v daném případě z oblasti právní výchovy, odborníky z různých resortů, byl proveden průzkum u ústředních orgánů několika klíčových resortů za účelem zjištění, zda v gesci těchto orgánů jsou v současné době připravovány či realizovány projekty zaměřené na začlenění právní výchovy do českého školství.

Informace byly těmito orgány poskytnuty elektronickou poštou, s uvedením odkazů na příslušné internetové stránky obsahující informace podrobné. Některé z oslovených institucí poskytly

informace i nad rámec dotazu, včetně odkazů na další instituce a další internetové stránky.

4.1 Projekty Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

Jedním z oslovených orgánů, na který bylo pohlíženo jako na orgán, v jehož gesci by mělo k implementaci právní výchovy do vzdělávacího procesu docházet, je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Tato instituce logicky na dotaz reaguje odkazem na zakotvení právní výchovy v rámcových vzdělávacích programech. „*Právní výchova je ve školské soustavě zakotvena v rámci RVP.*“ Stejně tak sděluje, že samostatné projekty na toto téma v současnosti (v roce 2009) nejsou ze strany MŠMT realizovány. Poukazuje však na možnost realizace projektů ze strany samotných škol a dalších institucí v rámci výzev operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost (OP VK), přičemž takové projekty mohou být žadatelům hrazeny z prostředků Evropského sociálního fondu.

Z těchto skutečností vyplývá, že Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ponechává způsob řešení právní výchovy na jednotlivých školách a školských zařízeních, kterým však dává prostor pro realizaci právní výchovy v intencích rámcových vzdělávacích programů. Stejně tak dává tento prostor i dalším subjektům s možností financování projektů z evropských strukturálních fondů.

4.2 Projekty Ministerstva spravedlnosti České republiky

Další z oslovených institucí je Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Zde bylo zjištěno, že Ministerstvo spravedlnosti ČR v roce 2008 připravilo projekt na podporu zvyšování právního povědomí mládeže s názvem "*Justice4u*". Tento projekt si klade za cíl jednak zvýšit u mladých lidí právní povědomí, vysvětlit význam pravidel a zákonů pro fungování společnosti, a dále získání informací o tom, jak mladí lidé nahlízejí na oblast justice. Prvním krokem bylo v listopadu roku 2008 vyhlášení literární soutěže pro studenty středních škol. Ministerstvo vypsal pro čtyři různé soutěžní kategorie (studenti gymnázií a středních odborných škol ve věku do 17 let, studenti středních odborných učilišť do 17 let, studenti gymnázií a středních odborných škol ve věku nad 17 let, studenti středních odborných učilišť nad 17 let) dvě společná témata. Jednalo se o témata s názvy "Zločin, soud a trest v době moderních technologií" a "Blízká setkání se zákonem". Uzávěrka soutěže byla dne 28. 2. 2009, přičemž v daném termínu bylo odevzdáno celkem 186 soutěžních prací.

Je předpokládán další vývoj tohoto projektu, jenž by měl být z velké části ovlivněn příspěvky od studentů a rovněž spoluprací se subjekty, které jsou již dnes aktivní v oblasti zvyšování právního povědomí mládeže. Ministerstvo plánuje v rámci projektu vytvoření webových stránek, které budou moci využívat jak učitelé, tak jejich studenti. Na stránkách budou k dispozici materiály pro využití ve výuce, možnost otestovat své znalosti z oblasti justice. Počítá se s tím, že budou informovat o nabídce exkurzí na soudech či ve věznicích a dalších aktivitách připravovaných v rámci projektu.

V podobných aktivitách týkajících se zvyšování právního vědomí mládeže a začleňování právní výchovy do vzdělávacího procesu hodlá Ministerstvo spravedlnosti ČR pokračovat i nadále, mimo jiné pravděpodobně i formou besed se studenty v jednotlivých regionech

České republiky. v současné době však žádný konkrétní projekt připraven ani realizován není.

4.3 Projekty Ministerstva vnitra České republiky

Ministerstvo vnitra ČR se značnou měrou podílí na prevenci kriminality a vzniku sociálně patologických jevů ve společnosti. K tomu využívá celou řadu metod a nedílnou součástí preventivní činnosti je realizace řady projektů zaměřených do různých oblastí společenského života.

Ministerstvu vnitra je přímo podřízena Policie České republiky, která plní úkoly na úseku pořádku a bezpečnosti uvnitř státu. Jedním z úkolů, které Policie ČR ve své působnosti plní, je i činnost na úseku prevence, tedy předcházení páchaní trestné činnosti.

Zaměříme-li se na projekty realizované jednotlivými složkami Policie ČR, dojdeme ke zjištění, že takových projektů je realizována celá řada. Jsou zaměřeny na široké spektrum veřejnosti počínaje dětmi mladšího školního věku přes studenty středních škol až po seniory. Největší množství projektů je zaměřeno na žáky obou stupňů základních škol. Na tomto místě je možno uvést několik celorepublikově rozšířených a uznávaných projektů.

4.3.1 Ajaxův zápisník

Jedná se o projekt, který vznikl v roce 2002 a který je určen pro děti druhých tříd základní školy. Jeho cílem je zvyšovat právní vědomí dětí mladšího školního věku. Žáci se učí za pomoci informační brožury „Ajaxův zápisník“ předcházet různým sociálně patologickým jevům např. šikaně, alkoholu a nealkoholovým drogám, hazardním hrám apod. Zároveň jsou také seznamováni s běžnými každodenními záležitostmi jako je pohyb v silničním provozu a vlastní bezpečnost. Součástí tohoto projektu je ilustrovaný zápisník, který žáci zapojení do projektu obdrží zdarma a s tímto zápisníkem poté v průběhu roku

pracují. Projekt je tematicky rozdělen po celé období školního roku podle jednotlivých měsíců roku a tomuto stavu je přizpůsoben i zápisník. V jednotlivých měsících školního roku jsou zařazena různá témata, například v září jsou žáci seznámeni s Policií ČR, policisty, hodnotami, stejnokroji apod., říjen je věnován dopravní výchově se zaměřením na chodce, únor mezilidským vztahům atd. Součástí projektu je i zpětná vazba, kdy jsou žáci průběžně podrobováni různým testům a tím si ověřují znalosti získané v průběhu realizace projektu.

Tento projekt našel své uplatnění na území celé České republiky a je do současné doby realizován pracovníky preventivně informačních skupin jednotlivých krajských ředitelství Policie ČR a podřízených územních odborů v teritoriu celé ČR.

Je třeba zmínit i skutečnost, že tento projekt vznikl z iniciativy řadové policistky preventivně informační skupiny Okresního ředitelství Policie ČR Sokolov.

4.3.2 Učíme se s Policií

Dalším z projektů určených pro žáky základních škol je projekt s názvem „Učíme se s policií“. Tento projekt vznikl ve spolupráci Správy Východočeského kraje Policie České republiky a Okresního ředitelství Policie ČR Pardubice. Je určen pro žáky základních škol po celou dobu základní školní docházky, tedy od 1. do 9. třídy. Stejně jako předchozí projekt zahrnuje celé spektrum oblastí prevence, přičemž tyto oblasti se překrývají s problematikou projektu „Ajaxův zápisník“. Jsou řešena témata toxikomanie alkoholové i nealkoholové, šikany, trestné činnosti páchané na dětech a mládeži (týrání, zneužívání apod.).

Tento projekt je zaměřen do dvou oblastí. První oblast obsahuje informace obecné povahy týkající se sociálně patologických jevů, tyto informace jsou určeny pro lektory, rodiče i děti. Druhá oblast obsahuje tyto informace a témata rozpracované v širším kontextu. Při práci

s dětmi jsou používány různé interaktivní metody, kterými jsou řešení modelových situací, hry a jiné prožitkové formy práce.

4.3.3 Kapka prevence

Tento projekt je určen opět pro žáky základních škol, primárně pro žáky od druhých tříd, a je zaměřen stejně jako u předchozích projektů na zvyšování právního vědomí dětí mladšího školního věku s cílem snížit kriminalitu páchanou na dětech a kriminalitu dětí.

4.3.4 Nestaň se bílým koněm

Jak se říká, výjimka potvrzuje pravidlo, a proto lze v nabídce projektů realizovaných pracovníky Policie ČR najít i program s názvem „Nestaň se bílým koněm“. Tento program vzešel z aktivity pracovníků preventivně informační skupiny Městského ředitelství Policie ČR Brno a reagoval na nárůst kriminality na úseku hospodářské trestné činnosti, konkrétně na problematiku úvěrových podvodů. Tento program nebyl primárně určen pro vzdělávací instituce, ale pro osoby žijící v romských komunitách.

Program byl realizován pouze v grafické podobě vydáním dvou verzí informačních letáků distribuovaných pracovníky různých složek Policie ČR mezi osoby z uvedených komunit, bez aktivní účasti dalších osob na seznamování ohrožených osob (jednotlivců i skupin osob) s úskalími uzavírání úvěrových a jiných smluv, jednání s poskytovateli půjček a dalšími subjekty. Tento informační leták je přílohou této práce.

4.4 Právo do škol

Jedním z projektů zaměřených na právní výchovu ve středním školství, je projekt s názvem „Vytvoření středoškolského vzdělávacího programu pro občanskou kompetenci absolventů“, jehož realizátorem byla Asociace občanských poraden. Zkrácený název, pod nímž také tento projekt vstoupil do povědomí veřejnosti, zní „Právo do škol“. Obsahem projektu, realizovaného v období od 1. 8. 2006 do 31. 7. 2008, byla příprava, realizace a vyhodnocení pilotního vzdělávacího programu, který si kladl za cíl v návaznosti na školní výuku zprostředkovat středoškolským studentům závěrečných ročníků několika pražských škol základní orientaci v právním systému České republiky.

Cílem daného vzdělávacího programu je přispět k rozvoji občanských kompetencí studentů a usnadnit jim tak budoucí uplatnění v různých životních situacích. Projekt předpokládal vytvoření metodiky vzdělávacího programu a zároveň implementaci výstupů do školních vzdělávacích programů.

Lektoři z řad poradců občanských poraden realizovali školení v rámci šesti tematických okruhů, kterými byly: 1. Úvod do právního systému České republiky, 2. Pracovněprávní vztahy, 3. Systém sociálního zabezpečení, 4. Problematika bydlení a rodiny, 5. Majetkoprávní vztahy a ochrana spotřebitele, 6. Právní aspekty environmentální problematiky. Šestý tematický okruh byl v průběhu realizace projektu změněn na okruh s názvem Trestní právo a přestupky.

Formou modelových hodin bylo v průběhu výše uvedeného období vyškoleny v šesti klíčových právních oblastech 1144 studentů osmi pražských škol. Jako informační a výukový materiál bylo v rámci tohoto projektu připraveno a používáno šest informačních brožur k jednotlivým tematickým okruhům. Zároveň byly informace o projektu a studijní materiály zveřejněny na internetových stránkách věnovaných tomuto projektu.

Projekt se u cílové skupiny sešel s kladnou odezvou a zájem o další realizaci projektu u participujících škol trvá, přičemž o tento projekt projevíly zájem i další školy. Tento stav byl prezentován v souhrnné informaci o realizovaném projektu.

Stejně tak byla tato informace podpořena neformálním sdělením vedení Střední odborné školy a Středního odborného učiliště v Praze 10 – Hostivaři, Weilova 4: *„Druhá vlna projektu skončila v minulém školním roce (pozn. 2008) s tím, že na další vlnu nejsou zatím peníze. Pro naši školu, obor Podnikání, byla nesporně velkým přínosem, neboť znamenala propojení s právní praxí, úroveň jednotlivých seminářů i přednášejících byla vysoká, semináře byly vedeny zábavnou formou a studenti se jich ochotně účastnili. Nesporný je i přínos studijních a pracovních materiálů, které škola bezplatně získala. Formy realizace projektu spočívaly ve zpracování metodického rozvrhu, samotné odborné přednášky s prezentací, studijní brožury, kazuistiky a cvičení. ... mám zkušenost, že studenti považují právní problematiku za neprostupnou. Každá konfrontace s právem v praxi je pro ně užitečná i zábavná. Nevědomost studentů v oblasti práva, ale i běžné populace, je alarmující. Bohužel se na středních školách tato problematika nepreferuje.“*

Jak vyplynulo ze souhrnné informace o realizovaném projektu, a stejně tak ze sdělení vedení jedné ze škol zúčastněných na realizaci projektu, o oblast právní výchovy je zájem jak ze strany vzdělávacích institucí, tak ze strany příjemců informací, tedy žáků a studentů, přičemž se jedná o zájem trvalý. Byly však zaznamenány dvě negativní stránky týkající se realizace projektu. Jednou z těchto stránek je nedostatek kvalifikovaných lektorů, který brání rozšíření právní výchovy do většího množství škol a školských zařízení, a rovněž dalšímu rozvoji projektu. S tímto problémem úzce souvisí i omezené možnosti získání finančních prostředků potřebných pro další rozvoj projektu.

V této souvislosti je třeba zmínit i způsob financování zmíněného projektu. Finanční prostředky pro realizaci projektu byly získány

z Evropského sociálního fondu, státního rozpočtu České republiky a podíl na financování mělo i Hlavní město Praha.

4.5 Právo pro každý den/Street Law

Aktuálně probíhající projekt „Právo pro každý den/ Street Law“ je určen studentům ve věku od 14 do 17 let a jejich pedagogům. Je realizován nevládní neziskovou organizací Partners Czech, o.p.s. Projekt je zaměřen na rozvoj praktických dovedností potřebných v osobním i profesním životě člověka, ale i právních znalostí, kritického myšlení, verbálních dovedností a dalších. Projekt je založen na praktickém získávání dovedností, diskuzích o problémech, řešení sporů apod. Studenti v rámci projektu sledují reálné soudní případy, navštěvují soudní přelíčení a setkávají se s úředníky. Metodologie programu je interaktivní, takže studenti se na výuce sami aktivně podílejí. Na projektu participují i odborníci z dalších oborů, zejména právníci, soudci, pracovníci policie, zákonodárci a další.

Součástí tohoto projektu je učebnice „Právo pro každého“, jejíž obsah byl sestaven na základě zkušeností získaných při realizaci projektu. Publikace obsahuje jak teoretické poznatky, tak i metodiku pro učitele, pracovní listy, konkrétní modelové situace a způsoby jejich řešení.

5. Průzkum právního vědomí

Dosud jsme se zabývali pouze strohou teorií, která má význam z hlediska popisu stavu a možností aplikace právní výchovy v rámci výchovně vzdělávacího procesu a jeho posouzení. Jedná se tedy pouze o popis tohoto stavu, který však nemá výpovědní hodnotu z pohledu skutečného právního vědomí jedince.

Z tohoto důvodu bylo formou dotazníku provedeno šetření mezi studenty třetích ročníků středních škol a odborných učilišť za účelem získání obrazu o jejich právním vědomí a skutečném stavu aplikace právní výchovy do vzdělávacího procesu.

Jak již bylo výše řečeno, šetření bylo zaměřeno na žáky třetích ročníků. Toto kritérium bylo stanoveno s ohledem na věk osob, neboť právě v průběhu studia třetího ročníku střední školy tyto osoby dosahují plnoletosti a měly by tedy být vybaveny poměrně značnými znalostmi, resp. právním vědomím, při vstupu do samostatného života.

Další základní kritéria pro provedení šetření byla stanovena takto:

- rovnoměrné rozvržení šetření mezi obory maturitní a obory učební
- přibližně shodný počet chlapců a dívek
- pokud možno co nejširší spektrum studijních oborů
- vyloučení právně zaměřených studijních oborů

Tato kritéria se v zásadě podařilo dodržet. Výjimku tvoří druhé z uvedených kritérií. Přestože byly zvoleny obory s přibližně shodným zastoupením obou pohlaví, z důvodu zvýšené nemocnosti činil nakonec procentuální podíl chlapci/dívky 61,5/38,5 %.

Na šetření participovaly tři vzdělávací instituce poskytující středoškolské vzdělání v teritoriu okresu Náchod. Všechny tyto instituce poskytují vzdělání jak v oborech maturitních, tak v oborech

s výučním listem. Spektrum studijních oborů zahrnuje obory řemeslné, obory zaměřené na podnikání, na společné stravování a cestovní ruch.

5.1 Dotazník

Šetření bylo provedeno formou nestandardizovaného dotazníku, jehož výtisk je přílohou této práce. Dotazník neobsahuje žádné otázky zjišťující osobní údaje respondentů, pouze čtyři základní údaje, kterými jsou:

- pohlaví
- obor studia (maturitní, s výučním listem)
- rodina (úplná, neúplná)
- bydliště podle počtu obyvatel

Dále dotazník obsahuje 17 otázek zaměřených ke zjištění aktuálního stavu aplikace právní výchovy, respektive vzdělávání, ve středním školství, ke zjištění stavu právního vědomí respondentů vzhledem k jejich věku, a vzájemné provázanosti obou zjišťovaných parametrů.

Strukturu dotazníku tvoří 6 uzavřených otázek, 2 otázky výčtové a 9 otázek otevřených. Jedna z uzavřených otázek je dále rozdělena do pěti dílčích podotázek.

Šetření se zúčastnilo celkem 70 žáků. Maturitní obory byly zastoupeny 34 žáky a učební obory 36 žáky. Z celkového počtu sedmdesáti žáků byl počet dívek 27 a chlapců 43. Jak je uvedeno výše, procentuální podíl **chlapci/dívky** tak činí **61,5/38,5 %**.

Z celkového počtu žáků jich 40 vyrůstá v úplné rodině, 29 v rodině neúplné a 1 žák na tuto otázku neodpověděl.

Dále byly zjišťovány údaje žáků o místu bydliště z hlediska počtu obyvatel. Byly zjištěny tyto údaje:

Počet obyvatel	Obory maturitní	Obory učební
Do 500	10	12
500 – 1000	3	6
1000 – 10000	8	9
Více než 10000	12	9

Nejpočetněji jsou tedy zastoupeny malé obce do 500 obyvatel a města nad 10000 obyvatel. Jeden ze žáků na otázku týkající se místa bydliště neodpověděl.

Dotazník je rozdělen do strukturovaných okruhů zahrnujících otázky vážící se ke konkrétním tématům. Prvním z těchto okruhů, respektive **první částí**, jsou obecné otázky zaměřené na začlenění práva a právní výchovy do vzdělávacího procesu.

Všichni žáci maturitních oborů, tedy celkem 34 žáků, uvedlo, že právo je součástí výuky. Všichni shodně výuku práva začlenili do předmětů „Právní nauka“, „Ekonomie (Ekonomika)“ a „Občanská nauka“. Četnost výuky práva byla ze strany žáků stanovena na hodnotu jedenkrát až dvakrát v týdnu.

Jako studijní literaturu uvedlo 19 žáků publikaci autorů Šíma/Suk *Základy práva* (Šíma, A., Suk, M. *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*. Praha: C. H. Beck, 1997). Zbýlých 14 žáků uvedlo značně různorodé odpovědi, přičemž jako hlavní forma výuky byl označen výklad pedagoga ve spojení se záznamy v sešitech a internet, pět žáků uvedlo, že při výuce není žádná studijní literatura z oblasti práva používána.

V případě konkrétně uvedené studijní literatury, tedy publikace autorů Šímy a Suka, je jednoznačnost odpovědí dána tím, že všichni žáci, kteří tuto publikaci uvedli, navštěvují stejnou školu, ačkoli různé studijní obory.

Na výuce směřované do oblasti práva se podílejí pouze pedagogové, pouze jeden ze žáků uvedl podíl státních zástupců. Vzdělávacími institucemi jsou realizovány i další formy, které je možno zahrnout pod pojem právní výchova. Mezi tyto formy byly zahrnuty návštěvy poslanecké sněmovny, soudních jednání a úřadu práce. Jedná se však opět pouze o jednotlivce, kteří tyto formy uvedli. Z celkového počtu 34 žáků jich 25 uvedlo, že nejsou realizovány jiné formy, případně se jedná zatím pouze o návrh, tedy například návštěvy konkrétního úřadu v budoucnosti. Pokud jde o četnost těchto forem výuky, je možno konstatovat, že jejich frekvence je dle průzkumu maximálně jedenkrát ve školním roce.

Žákům byla rovněž položena otázka týkající se množství právních odvětví, s nimiž byli v průběhu vzdělávání seznámeni. Žáci měli rovněž tato právní odvětví pojmenovat. Nejčastěji byla uváděna tato právní odvětví:

Právní odvětví	Počet
Občanské právo	13
Ústavní právo	19
Lidská práva	8
Obchodní právo	4
Správní právo	11
Trestní právo	5
Pracovní právo	2
Rodinné právo	2

Stejně jako v případě studijní literatury i zde byla registrována shoda v jednotlivých odvětvích mezi žáky téže školy.

V případě respondentů z řad žáků tříletých učebních oborů již odpovědi nejsou natolik jednoznačné jako v případě maturantů. Právo jako součást výuky uvedlo 19 žáků, 15 žáků uvedlo, že právo není součástí výuky a 2 žáci na tuto otázku neodpověděli. V případě

učebních oborů je výuka práva realizována v předmětech „Občanská nauka“ a „Ekonomie (Ekonomika)“. Pokud jde o četnost výuky směřující do oblasti práva, bylo nejčastější odpovědí „vůbec“ v mnoha formách (minimálně, skoro vůbec, až po zřejmě spontánní konstatování „bohužel vůbec“). Tato odpověď byla zaznamenána celkem šestnáctkrát, přičemž další čtyři ponechali tuto otázku zcela bez odpovědi.

Jako studijní literatura nebyla ze strany těchto žáků uvedena žádná konkrétní publikace, pouze ve třech případech byly uvedeny učebnice občanské nauky a ekonomie společně s poznámkami z výuky v sešitech. Celkem 23 žáků, tedy 64%, odpovědělo, že žádná literatura z oboru práva není při výuce používána.

Na výuce se podílejí pedagogové, ve dvou případech byl uveden podíl policistů a pracovníků úřadu práce. Všichni žáci shodně uvedli, že nejsou realizovány žádné jiné formy výuky práva nad rámec základního vzdělávání. S touto odpovědí úzce souvisí i odpověď na otázku jak často se uskutečňují jiné formy vzdělávání v oblasti práva, kdy opět všichni shodně uvedli, že nikdy, neboť žádné jiné formy se neuskutečňují.

V případě dotazu na právní odvětví, s nimiž byli v rámci výuky seznámeni, žáci nejčastěji uvedli tato:

Právní odvětví	Počet
Občanské právo	1
Ústavní právo	0
Lidská práva	5
Obchodní právo	0
Správní právo	0
Trestní právo	5
Pracovní právo	1
Rodinné právo	4
Bez odpovědi	10
Žádné	11

Přestože se v této části jednalo pouze o obecné otázky položené jak studentům maturitních oborů, tak žákům učebních oborů, již odpovědi na tyto otázky vypovídají určitým způsobem o stavu právní výchovy, resp. vzdělávání v oblasti práva ve vzdělávacích institucích středního vzdělávání.

Odpovědi žáků odkrývají zcela zásadní problém, kterým je nedostatek studijní literatury, či spíše fakt, že právní literatura není ve školách používána, ačkoli na trhu je právně zaměřených publikací pro střední školy celá řada.

Na tento nedostatek dále navazuje nízká informovanost o existenci právních odvětví a jejich konkrétním obsahu. Stejně tak četnost výuky se zaměřením na právní vědu a podíl dalších osob na této části výuky jsou velmi nízké.

Provedené šetření však v této části poukázalo i na obsah a kvalitu této oblasti výuky v jednotlivých školských zařízeních. Takto bylo zjištěno, že mezi školskými zařízeními jsou značné rozdíly, a žáci maturitních i učebních oborů studujících v jedné škole vykazovali znalosti značně převyšující znalosti nejen žáků učebních, ale i maturitních oborů jiných škol.

Druhá část dotazníku byla věnována obsahu právní výchovy. Byly zde řešeny otázky jednotlivých právních problematik, požadavků ze strany žáků na začlenění konkrétních oblastí, kterým by měla být věnována zvláštní pozornost, a v neposlední řadě i dostatečnosti právní výchovy v jejich dosavadním vzdělávání.

Žákům maturitních i učebních oborů byly nabídnuty konkrétní problematiky s dotazem, zda byly v rámci právní výchovy řešeny. Pro všechny obory byla nabídka možností shodná. Možnosti a odpovědi jsou obsaženy v této tabulce:

Problematika	Obory s maturitou	Obory s výučním listem
Kupní smlouva	23	12
Úvěrová smlouva	5	7
Pracovní smlouva	18	18
Nájemní smlouva	11	1
Manželství, rozvod	9	4
Předmanželská smlouva	7	3
Jiné	3	0
Bez odpovědi	3	10

Z této tabulky vyplývá závěr, že v obou formách studia, tedy v maturitních i učebních oborech, je věnován prostor seznamování s konkrétními problematikami ve smyslu práva. Shodně je věnován největší prostor právu pracovnímu, resp. otázce pracovní smlouvy. Prostor je v obou formách studia rovněž věnován otázce uzavření smlouvy kupní. Zjištěné hodnoty nejsou zobrazeny v procentuálním vyjádření, ale ve formě kvantitativního vyjádření nejvyššího počtu odpovědí. Žáci maturitních oborů dále označili vyšším počtem odpovědí i otázku nájemní smlouvy, další odpovědi jsou již pouze v řádu jednotek. Naproti tomu žáci učebních oborů již vyšším počtem odpovědí neoznačili žádnou další možnost, vše ostatní je opět v řádu jednotek odpovědí. Je však zarážející reakce desítky těchto žáků, kteří ponechali tuto otázku zcela bez odpovědi. Určitou roli zde pravděpodobně sehrává fakt, že tato skupina je tvořena žáky studijních oborů stejné školy a tedy je pravděpodobné, že právní výchova na této škole není realizována. Totéž platí i v případě oborů maturitních, kde

opět odpovědi žáků těchto oborů jedné konkrétní školy jsou proti žákům jiných škol kvantitativně značně omezeny.

Velmi subjektivně ve vztahu k odpovědím na výše uvedené otázky působí odpovědi na otázku, zda byl vysvětlení těchto problematik věnován dostatečný prostor. v případě maturitních oborů 74% žáků odpovědělo ANO, v případě oborů učebních se jednalo o 50% žáků.

V otázce preference konkrétní právní oblasti z nabídnutého seznamu a jejího vysvětlení se jedná o odpovědi velmi různorodé. Vzhledem k tomu, že otázka byla položena jako otevřená, a navazovala na otázku předcházející, lze odpovědi považovat za vyjádření subjektivní potřeby jednotlivce a není nutno provádět detailní rozbor.

Jiná situace nastává v případě otázky zaměřené na oblasti, které žáci v rámci právní výchovy postrádají. Protože i tato otázka navazuje v dotazníku na otázku, ve které jsou uvedeny konkrétní oblasti práva, a otázka je koncipována jako otevřená, odpovědi jsou často směřovány k vyjmenovaným oblastem. Mimo to by část žáků preferovala i praktickou stránku vzdělávání v oblasti práva, kterou jsou návštěvy úřadů, soudních jednání, a rovněž besedy s odborníky z praxe. Tyto odpovědi lze nalézt především u žáků maturitních oborů a většiny učebních oborů. Opět v případě učebních oborů jedné konkrétní školy dvě třetiny žáků ponechaly tuto otázku bez odpovědi a zbývající jedna třetina postrádá vše s tím, že právo není do výuky začleňováno. Někteří jedinci nad tímto stavem vyjádřili lítost.

V této části dotazníku byla také položena otázka zaměřená na zjištění, zda je vzdělávání v oblasti práva pro žáky dostačující z hlediska obsahu, kvality a kvantity. K zodpovězení byly žákům nabídnuty pouze možnosti ANO – NE.

Počet odpovědí je uveden v tabulce, přičemž počet odpovědí nekorresponduje s počtem dotazovaných studentů. Vzniklý rozdíl vyjadřuje počet otázek ponechaných bez odpovědi.

	Maturitní obory		Učební obory	
	ANO	NE	ANO	NE
Obsah	30	2	15	13
Kvalita	27	4	10	18
Kvantita	25	6	8	20

V případě odpovědí na tuto otázku, stejně jako v případě otázek předešlých, se značně odlišují odpovědi žáků učebních oborů jedné ze vzdělávacích institucí.

Do **třetí části** dotazníku byly zařazeny otázky týkající se konkrétních metod výuky používaných v rámci právní výchovy. Studentům bylo předloženo těchto pět metod založených na aplikaci práva do praxe s dotazem, zda tyto metody jsou při výuce používány:

1. rozbor konkrétních modelových příkladů
2. praktická cvičení spočívající ve vytvoření modelové životní situace a jejím zhodnocení z různých pohledů (ekonomická situace, náklady domácnosti, schopnost splácet půjčky apod.)
3. rozbor smluvních podmínek bankovních i nebankovních poskytovatelů půjček, jejich zhodnocení z hlediska úrokových sazeb a dalších hledisek, poukázání na problematické oblasti smluvních podmínek
4. seznámení se skutečnými kauzami a jejich rozbor
5. praktická cvičení spočívající v uzavírání smluv (smlouvy pracovní, úvěrové, kupní a další), jejich zhodnocení z hlediska náležitostí a důsledků vyplývajících z nedostatků smluv

Formulace otázky žákům umožnila označit více odpovědí, s možností výběru odpovědi z možností ANO – NE. Výsledné hodnoty jsou uvedeny v tabulce:

	Maturitní obory		Učební obory	
	ANO	NE	ANO	NE
Metoda č. 1	9	24	7	21
Metoda č. 2	15	17	8	19
Metoda č. 3	10	23	14	12
Metoda č. 4	6	26	4	22
Metoda č. 5	13	19	9	17

V návaznosti na otázku obsahující výčet metod byla položena otázka další za účelem zjištění, zda jsou používány i jiné metody nad rámec výše uvedených. Do značné míry převažovaly negativní odpovědi, případně byla otázka ponechána zcela bez odpovědi. Pouze několik žáků maturitních oborů uvedlo jako další metodu prezentaci osobních zkušeností (příkladů ze života) ze strany pedagoga.

Vzhledem k tomu, že šetření bylo zaměřeno na zjišťování stavu právního vědomí osob aktuálně dosahujících plnoletosti, s jejímž dosažením je spojena možnost samostatně vstupovat do právních vztahů, tyto zakládat, rušit a měnit, byla položena i otázka směřující do praxe. Předpokladem zodpovězení této otázky byla alespoň základní úroveň právního vědomí a zejména teoretické znalosti získané v průběhu dosavadního života. Úkolem bylo vyjmenování alespoň dvou základních (obecných) pravidel, kterými je třeba se řídit při sjednávání smluv. Protože určitá úroveň vzhledem k věku dotazovaných byla předpokládána, nebyly jim nabídnuty k výběru žádné možnosti, otázka byla koncipována jako otevřená s možností prezentace vlastního názoru při odpovědi.

Jako možné odpovědi byly předpokládány přibližně tyto varianty, přičemž nejde o výčet taxativní. Stejně tak nebyla předpokládána jejich doslovná formulace:

- *každou písemnost je třeba před podpisem přečíst (i opakovaně), případně nechat zkontrolovat právníkem (nikoli právníkem protistrany)*
- *nenechat se ovlivnit jednáním protistrany, např. při nabídce výhodného produktu na ulici apod., vzít si čas na rozmyšlenou, vzít smlouvu s sebou domů a v klidu se rozhodnout, v případě nejasností opět kontaktovat právníka,*
- *v případě úvěrů si spočítat celkovou částku, kterou bude třeba uhradit včetně poplatků a úroků, nenechat se ovlivnit pouze jakýmsi údajem o RPSN*
- *u zástavních smluv (ručitelských závazků) se opět důsledně seznámit s jejím obsahem, i za přítomnosti právníka, zejména jedná-li se o nemovitost*
- *podepisovat ten výtisk smlouvy, který si člověk skutečně přečetl a souhlasí s jeho zněním, nikoli výtisk, který je předložen později, např. v situaci, kdy je předložen k prostudování jeden výtisk, po odsouhlasení jej protistrana vezme zpět s tím, že k podpisu dojde v jiném termínu*
- *v případě podpisu několika výtisků listiny porovnat všechny výtisky s listinou, kterou si člověk přečetl a případně byl tento výtisk odsouhlasen i právníkem, atd.*

Odpovědi na položenou otázku byly v převažující míře dvě varianty odpovědi. Jednou z nich bylo ponechání otázky bez odpovědi, druhou pak byla odpověď NEVÍM. Řádově v jednotkách případů se vyskytly odpovědi nasvědčující tomu, že žáci otázku pochopili, ale nedovedli formulovat odpověď. Pouze 8 žáků z celkového počtu 70 žáků bylo schopno jasně formulovat alespoň dvě požadované odpovědi.

Z odpovědí těchto osmi osob je však zřejmé, že mají poměrně jasnou představu o tom, jak se chovat a jak jednat v případě uzavírání smluvních vztahů. Jejich odpovědi nezůstaly pouze u požadovaných dvou pravidel, ale byli schopni jich vyjmenovat více. Stejně tak byli schopni částečně formulovat svá práva při uzavírání smluv, například možnost vložení vlastních smluvních podmínek a nepřístupovat pouze na podmínky protistrany.

V případě porovnání těchto odpovědí z hlediska zastoupení pohlaví, zjistíme, že odpověď na položenou otázku bylo schopno formulovat 6 zástupců mužského pohlaví a 2 zástupci ženského pohlaví.

Pokud srovnáme zastoupení odpovědí v maturitních a učebních oborech, dojdeme k výsledku 6 odpovědí studentů maturitních oborů a 2 odpovědi z řad studentů učebních oborů.

Ve vztahu k otázce směřující k vyjmenování obecných pravidel studenti dále odpovídali na otázku, zda s těmito pravidly byli seznámeni v průběhu vzdělávacího procesu ve škole či v rámci vlastní rodiny. Počty odpovědí jsou uvedeny v této tabulce, přičemž 8 studentů učebních oborů ponechalo otázku bez odpovědi:

	Maturitní obory		Učební obory	
	ANO	NE	ANO	NE
Ve škole	23	11	15	13
V rodině	18	16	16	12

Na závěr dotazníku byly žákům položeny otázky zaměřené na řešení právních problémů, respektive diskusi o právních záležitostech v rámci rodiny a právní vzdělání rodinných příslušníků. Tyto otázky nebyly nijak konkretizovány, čímž byl dán studentům prostor k zamyšlení nad faktickým stavem jejich účasti na řešení rodinných záležitostí. Protože byla nabídnuta pouze možnost výběru kladné či záporné odpovědi a nebyly vyžadovány konkrétní odpovědi na tyto

otázky, výsledkem je pouze kvantitativně vyjádřená hodnota a proto z hlediska hodnocení dotazníku v celkovém kontextu nemá zásadní význam.

Z celkového počtu 70 žáků se jich 31 na řešení rodinných záležitostí podílí. Negativně odpovědělo 29 žáků, zbývajících 10 na otázku neodpovědělo.

V případě právního vzdělání blízkých příbuzných odpovědělo 21 žáků kladně, 39 záporně. Opět 10 žáků otázku nezodpovědělo.

5.1.1 Vyhodnocení dotazníku

Šetření mezi žáky třetích ročníků středních škol přineslo několik zásadních zjištění. Prvním z nich je skutečnost, že jsou značné rozdíly mezi jednotlivými vzdělávacími institucemi, pokud jde o právní výchovu, respektive vzdělávání v oblasti práva. Zatímco některé školy, ačkoli jejich studijní obory nemají právní zaměření, právní výchovu v určité formě realizují a v rámci vzdělávacího procesu používají i odbornou literaturu, jiné školy právní výchovu do svých studijních oborů zařazenu nemají.

Tento stav se odráží i v odpovědích žáků těchto škol na otázky položené jim při provádění šetření. Extrémní hodnotou zjištěnou tímto šetřením byly odpovědi žáků jednoho vzdělávacího zařízení. U těchto žáků zcela zásadně převažovaly odpovědi negativního a neutrálního charakteru, tedy odpovědi NE a NEVÍM.

Další, poměrně velká část těchto žáků ponechávala otázky zcela bez odpovědi. Tímto způsobem odpovídali žáci maturitních i učebních oborů této školy. Protože šetření bylo provedeno u obou typů oborů nezávisle, nešlo o domluvený akt těchto žáků. Výsledek šetření odráží skutečný stav vzdělávání a právní výchovy v této škole.

Proti tomuto extrémnímu zjištění jsou v kontrastu výsledky zjištěné u žáků ostatních škol, které nasvědčují tomu, že právní výchova je v určité míře školami realizována.

Šetření dále přineslo konkrétní výsledky v oblasti zjištění právních odvětví, se kterými jsou žáci seznamováni. Zde již byly zjištěny značné rozdíly v odpovědích žáků maturitních a učebních oborů. Zatímco žáci maturitních oborů shodně ve větším počtu uvedli obory práva občanského, ústavního a správního, v menší míře byla uváděna jiná právní odvětví, žáci oborů učebních pouze v jednotlivých případech byli schopni uvést konkrétní právní odvětví.

Dále bylo zjištěno, že na právní výchově v rámci výchovně vzdělávacího procesu se podílejí pouze pedagogové. Ve velmi omezené míře se podílejí i další osoby, přičemž kromě výuky nejsou realizovány žádné další formy právní výchovy. Těmito formami by dle vyjádření oslovených žáků mohly být návštěvy úřadů, soudních jednání a besedy s odborníky z praxe.

V případě dotazu na konkrétní problematiku, které již byly předmětem výuky, a se kterými tedy byli žáci seznámeni, byli schopni uvést konkrétní odpovědi především žáci maturitních oborů. Tito uvedli především problematiku uzavření kupní, pracovní a nájemní smlouvy, několik jednotlivců uvedlo i další problematiku. v případě kupní a zejména pracovní smlouvy došlo ke shodě i se žáky učebních oborů. U nich s výjimkou několika dalších odpovědí však byla opět početná odpověď „nevím“.

Z pohledu dostatečnosti vzdělávání v oblasti práva žáci maturitních oborů v převážné většině odpověděli, že toto je dostatečné z hlediska obsahu, kvality i kvantity. V odpovědích žáků učebních oborů zcela zřetelně převládal názor opačný, s výjimkou obsahu, kde odpovědi byly vyrovnané.

Žákům v rámci šetření bylo nabídnuto pět metod (forem) vzdělávání, resp. výchovy, ke zvýšení právní výchovy, přičemž žáci měli označit, zda tyto formy jsou v průběhu vzdělávacího procesu používány. Odpovědi nejsou zcela jednoznačné, přesto lze z těchto odpovědí vyvodit závěr, že pokud jsou tyto metody používány, pak pouze v omezené míře a pouze povrchně. Rovněž nejsou používány jiné metody nad rámec vyjmenovaných, s výjimkou prezentace vlastních životních zkušeností pedagogů.

Poslední ze základních hodnotících otázek dotazníku byla směřována do praktického života. Žáci v rámci této otázky měli uvést alespoň dvě základní pravidla, kterými je nutno se řídit při sjednávání smluv. Tato otázka byla položena záměrně s ohledem na věk dotazovaných žáků a s tím související reálný předpoklad, že v nedaleké budoucnosti se do situace spojené s uzavíráním kterékoli smlouvy mohou dostat. Žákům nebyly nabídnuty žádné možnosti, protože při formulaci odpovědi, stejně jako v reálném životě, se budou muset (zřejmě) spolehnout na vlastní znalosti a schopnosti.

Pouze osm z celkového počtu sedmdesáti žáků, tedy 11,4%, bylo schopno tuto otázku zodpovědět. U těchto žáků však bylo z odpovědi zřejmé, že se v této problematice orientují a jsou schopni formulovat a uplatňovat vlastní práva ve smluvních vztazích.

Z provedeného šetření tedy vyplývá jednoznačný závěr, že právní výchova je v rámci výchovně vzdělávacího procesu realizována. Její forma a kvalita je u každého školského zařízení odlišná, v některých případech nelze o právní výchově téměř hovořit. Odpovědi dotazovaných žáků nasvědčují tomu, že by tito žáci právní výchovu v různých formách (dle subjektivní potřeby každého jednotlivce) preferovali. Současné znalosti žáků jsou na poměrně nízké úrovni, přesto někteří žáci studující maturitní i učební obory byli schopni položené otázky kvalifikovaně zodpovědět.

Tento závěr je možno pro dokreslení doplnit o vyjádření zástupce ředitele školy, jejíž žáci ve svých odpovědích projeví zásadní neznalosti. Tento pracovník měl možnost se seznámit s výsledky šetření přímo z vyplněných dotazníků. Po jejich prostudování konstatoval, že toto není pro jejich školu dobrá vizitka a že bude vhodné do budoucna tento stav změnit. Zároveň požádal o poskytnutí výsledků vyhodnocení šetření s tím, že tyto výsledky budou použity v rámci autoevaluace školy. Dále v této souvislosti projevil zájem o provedení přednášky, neboť tyto problematiky nikdo nepřednáší a zcela určitě by o tuto přednášku byl zájem i ze strany žáků.

Zájem o přednášky i případnou další spolupráci byl v souvislosti s tímto průzkumem zaznamenán i ze strany dalších škol, mezi jejichž žáky bylo šetření provedeno.

5.2 Institut pro kriminologii a sociální prevenci

V souvislosti s hodnocením situace týkající se úrovně právního vědomí ve společnosti je možno zmínit výzkum veřejného mínění s názvem „Občané o kriminalitě a prevenci“ realizovaný pracovníky Institutu pro kriminologii a sociální prevenci v roce 2007. Tento poměrně rozsáhlý výzkum byl zaměřen na cílovou skupinu osob ve věku od 15 let výše v celé škále možného dosaženého stupně vzdělání, tedy od základního až po vysokoškolské.

V rámci výzkumu byly zkoumány názory respondentů na celou řadu oblastí majících vztah ke kriminalitě. Mimo jiné byli respondenti dotazováni na oblast příčin vzniku zločinnosti, názory na stav a vývoj kriminality, hodnocení činnosti orgánů činných v trestním řízení a další.

K otázce právního vědomí občanů má vztah zejména výzkum provedený v oblasti názorů na prevenci kriminality. V rámci tohoto výzkumu byly respondentům položeny otázky týkající se podpory 24 konkrétních preventivních programů z hlediska jejich efektivity. Výsledek tohoto průzkumu je uveden níže v tabulce. Procentuální údaj označuje množství respondentů, které konkrétní program jmenovalo mezi pěti nejvíce podporovanými.

Jedním z programů, na které byli respondenti dotazováni, byl program „**Právní a etická výchova ve školách**“. Tento program zařadilo 20,8% respondentů mezi pět preferovaných programů, tedy mezi pět, které by zvláště podpořili. Tento program byl tímto hodnocením zařazen na deváté místo z celkového počtu dvaceti čtyř programů.

Program podpořilo nejvíce respondentů ve věkové kategorii 41 až 59 let (24,9%), naopak nejmenší podporu měl mezi respondenty ve věkové kategorii 22 až 40 let (17,9%).

V kategorii respondentů podle dosaženého vzdělání získal program největší podporu v kategorii středního vzdělání s maturitou (21,7%), nejmenší podporu pak v kategorii osob se základním vzděláním (18,8%).

V následující tabulce jsou vyjádřeny preference jednotlivých programů (zdroj: <http://www.ok.cz/iksp/docs/332.pdf>):

Tabulka 18: Celkové pořadí programů podle míry podpory (v %)

1. Programy pro snižování nezaměstnanosti	57,4
2. Zvýšení množství policistů na ulicích	44,7
3. Zavedení většího množství bezpečnostních kamer do ulic	30,9
4. Systém důraznějšího postihu rodičů za neovládání výchovy svých dětí	29,6
5. Programy vedoucí k úspěšnému léčení drogových závislostí	28,3
6. Aktivity dětských a mládežnických organizací	25,8
7. Programy plošného vyhledávání a pomoci dětem s výchovnými problémy	24,8
8. Stavby sportovišť a pouličních sportovních pláček	21,0
9. Právní a etická výchova ve školách	20,8
10. Zabezpečení více prof. i dobrovolných pracovníků pro práci s mládeží	19,9
11. Rozvoj specializovaných klubů pro mládež na „šikmé ploše“	19,8
12. Otevírání azylových domů pro občany v tísní	19,3
13. Kulturní a vzdělávací programy pro Romy	19,2
14. Rozšíření množství a kapacity věznic, aby šlo uvěznit více pachatelů	19,1
15. Programy zaměřené na výchovu mladých lidí k partnerství a rodičovství	17,0
16. Zlepšení technického vybavení policie	16,7
17. Podporování úsilí těch občanů, kteří si chtějí lépe zabezpečit svůj majetek	15,2
18. Přednášková činnost na školách	13,4
19. Programy lepšího osvětlování ulic	12,3
20. Vytváření občanských hlídek, tzv. domobrany, zvýšit dohled	11,6
21. Vědecký výzkum příčin a podmínek kriminality	9,3
22. Poradenská činnost a linky důvěry	8,9
23. Podporování aktivit církví	5,4
24. Podporování osvěty o obraně proti kriminalitě tiskem letáků, informačních brožur	5,2

6. Návrh řešení, metody aplikace právní výchovy

Pro velkou část populace je v současné době orientace v právních normách velkým problémem. To se týká nejen dospělých, ale i osob, které stojí na prahu zletilosti a začínají se samostatně podílet na životě celé společnosti i životě vlastním.

Rámcové vzdělávací programy upravují problematiku zvyšování právního vědomí žáků jak v systému základního, tak i středního školství. Upravují oblasti a jejich obsah, který by měl žák zvládnout v průběhu školní docházky. Neřeší však konkrétní formy a postupy dosažení cíle, tedy v daném případě zvýšení právního vědomí žáků a jejich přípravu na plnohodnotný život v současné společnosti.

Školní vzdělávací programy již dané oblasti vzdělávání upravují po stránce teoretické i praktické, avšak v systému panuje nejednotnost a každé vzdělávací zařízení tak poskytuje vzdělání, resp. vychovává jedince odlišným způsobem. Pokud jde o zaměření na právní výchovu, lze říci, že v lepším případě je tato oblast realizována v rovině teoretické, v horším případě, jak bylo zaznamenáno v průběhu šetření provedeného v rámci této práce, právní výchova zcela chybí.

Právní výchova se v současné době uskutečňuje předáváním teoretických znalostí z oblasti práva a dalších souvisejících oborů, kterými jsou zejména ekonomie, filozofie, psychologie a další. K tomuto účelu používají školy různé typy studijní literatury, přičemž i v této literatuře chybí určitá jednotnost.

Základním pilířem právní výchovy by však měly být zejména poznatky vycházející z praktického života, samozřejmě v interakci s oblastí teorie. Právní literatura používaná v rámci vzdělávacího procesu, například již zmíněná učebnice Základy práva pro střední a vyšší odborné školy autorů Šímy a Suka, či publikace Základy státoprávní teorie, ekonomie a ekonomiky, neformální logiky autorů Eichler, Ryska, Svoboda, určená pro střední školy k výuce předmětu

Základy společenských věd, prezentuje právo v rovině teoretické a příklady z právní praxe zcela chybí.

Na právní výchově se kromě pedagogů podílí celá řada dalších subjektů. Zejména se jedná o pracovníky různých úřadů vykonávajících státní správu, a rovněž i nestátních neziskových organizací. Několik jich bylo zmíněno již v souvislosti s realizací projektů zaměřených na právní výchovu. Právě tyto subjekty se významnou měrou podílejí na předávání praktických znalostí.

Touto cestou jsou však v současnosti předávány poznatky zaměřené pouze na několik konkrétních problematik. Těmi jsou zejména problematiky drogových a dalších závislostí, domácího násilí, týrání dětí, které jsou žákům přednášeny na úrovni základních i středních škol. V základním školství je možno dále zmínit i dopravní výchovu. Zcela však chybí výchova ve smyslu praktické přípravy na občanský život dospělého člověka.

V tomto směru je třeba rozšířit právní výchovu i na oblasti, se kterými se člověk v praxi setká až po dosažení zletilosti. Laicky řečeno, jedná se zejména o seznámení žáků s úskalími uzavírání smluv vyplývajících z různých oblastí práva (občanského, pracovního, rodinného, a dalších) a zejména s důsledky, které pro jedince mohou z takto uzavřených smluv vyplynout.

Z vlastní zkušenosti pracovníka oddělení hospodářské kriminality Služby kriminální policie a vyšetřování Policie České republiky mohu říci, že za 11 let praxe jsem se neseťkal s požadavkem vzdělávací instituce na provedení jakékoli přednášky a seznámení žáků s poznatky z tohoto oboru. Přitom se domnívám, že právě detaily, které bývají zjištěny při procesu objasňování trestné činnosti, je nutno veřejně prezentovat a měly by se stát jedním z prostředků prevence zaměřené na širokou veřejnost. Ve většině případů se jedná o detaily, které mohou mít velmi negativní dopad na jedince, ale pokud s nimi jedinec nepřijde do styku v rámci preventivního působení, setká se s nimi v době, když už může být pozdě.

Abychom tuto záležitost neřešili pouze v teoretické rovině, za všechny lze uvést případ, kdy si jedinec půjčí od fyzické osoby určitou

finanční částku, je zřízeno zástavní právo k nemovitosti ve prospěch poskytovatele půjčky, smluvně (i v písemné formě) je sjednán termín vrácení prostředků, avšak v době splatnosti půjčky není poskytovatel kontaktní (můžeme se domnívat, že úmyslně) a vzhledem k tomu, že nebyl termín splatnosti dodržen, přechází právo k nemovitosti na věřitele. Není třeba dodávat, že obvykle je hodnota nemovitosti v nepoměru k výši poskytnuté půjčky.

Detailem, který v tomto případě může být způsobilý celou věc jednoznačně řešit a již v počátku může být schopen předcházet negativním dopadům nedostatků smlouvy, je smluvní uvedení konkrétní formy úhrady dlužné částky, např. včetně čísla bankovního účtu, konkrétního místa a času předání peněz, přítomnosti další osoby předání peněz a podobně.

Vhodným řešením by bylo vytvoření určitého systému, ve kterém by byly shromažďovány poznatky zjištěné v průběhu realizace práva, byla by prováděna analýza těchto poznatků a výsledky by byly vhodnou formou interpretovány. Výstupem by byl ucelený systém poznatků a vhodných řešení konkrétních situací. Tento materiál by dále mohl být používán jako výukový materiál. Další formou prevence by byla veřejná dostupnost tohoto materiálu v různých formách, tedy například prezentace ze strany médií včetně internetu.

Protože realizací práva se v obecné rovině zabývá ve své kompetenci řada resortů, vytvoření jednotného informačního systému napříč všemi resorty by bylo velmi složité. Za dostačující formu lze považovat vytvoření takového systému v jednotlivých resortech samostatně s tím, že by bylo nutno systém zpřístupnit pro všechny pracovníky a tím zjednodušit zadávání dat do systému tak, aby nedošlo k jejich zkreslení.

Protože se však jedná pouze o návrh určité formy, jak zpracovat poznatky z praxe a jak je předložit koncovým příjemcům, tedy nejen dětem a mládeži, ale i dospělým osobám, a vzhledem ke složitosti navrhovaného systému by jeho vytvoření bylo velmi náročnou záležitostí, s ohledem na stav současného vzdělávacího procesu

zůstávají nejvhodnější metodou přednášky a v jejich rámci prezentace příkladů z praktického života.

Jinou formou, která by rovněž mohla najít v pedagogické praxi své opodstatnění, je využití právně zaměřené literatury převedené do populární formy, kdy právní informace jsou předávány příjemci v lidovější a tím srozumitelnější formě. Literaturou, která by k této formě výuky mohla být využita, je například publikace s názvem „Neznalost zákona neomlouvá, Průvodce džunglí zákonů“ autorů Pavly Benátčanové a Ivo Jahelky.

Mimo jiné i s ohledem na reakce zástupců škol v souvislosti s provedeným průzkumem bude vhodné rozšířit okruh přednášek o další obory. Problém je zřejmě nutno vidět i v nedostatečné informovanosti škol o těchto oborech. Proto nejsou přednášky na tato témata z jejich strany požadovány. V tomto případě je tedy třeba, aby nabídka převyšovala poptávku. Protože se jedná o poměrně složité problematiky, příprava přednášky by vyžadovala důkladnou přípravu s oporou v příslušných právních normách.

V kompetenci Policie České republiky jsou přednášky připravovány a realizovány pracovníky Preventivně informační skupiny (PIS). V kvalifikovaných oborech, mezi které bezpochyby patří i hospodářská kriminalita, by příprava a realizace přednášky měla být přenesena na pracovníky, kteří se problematikou zabývají. To samozřejmě nevylučuje participaci pracovníků PIS na těchto přednáškách.

Na závěr je možno citovat D. Houbovou: „ ... *člověk právo v právních normách a především v „akci“ poznává, hodnotí a rozhoduje se k určitému chování ve vztahu k právu.*“ (Houbová, D. *Právní výchova a formování vztahu k právu.* In Sborník z vědecké konference, Brno, 24. 5. 1994. Brno, Masarykova univerzita, 1994, s. 11). Zde je možno doplnit, že právo v „akci“ je nezbytné člověku nejprve zprostředkovat, aby jej mohl poznávat a hodnotit, a tím byl schopen při rozhodování se k určitému chování eliminovat co nejvíce negativních vlivů a důsledků.

Závěr

Celkový zrychlený vývoj současné společnosti ve spojení s mnoha vlivy klade na jedince a jeho rozvoj značné nároky. V tomto směru je nejvíce ohrožen vývoj dítěte, které přijímá veškeré informace z okolí, tyto informace musí určitým způsobem zpracovat a zaujmout k nim určitý postoj. Vzhledem ke snadné dostupnosti informací z různých oblastí života, a mnoha různým způsobům, jimiž jsou tyto informace předávány, dochází ve vědomí dítěte k informačnímu zmatku. Pak záleží na způsobu výchovy a vzdělávání, zda bude dítě schopno získané informace objektivně zhodnotit a vytvořit si k nim postoj.

V této souvislosti sehrává nemalou roli výchova právní. I v oblasti právní vědy dochází k překotnému vývoji a je třeba jedinci, v našem případě dítěti, zprostředkovat právní realitu tak, aby bylo schopno po dosažení zletilosti vést plnohodnotný občanský život a v co největší míře eliminovat skutečnosti, které by tento způsob života mohly narušit.

Účelem této práce bylo zhodnocení stavu právní výchovy v systému základního a středního školství. Cílem pak bylo zjistit, zda je právní výchova v rámci výchovně vzdělávacího procesu skutečně realizována, v jakých formách, a v neposlední řadě, zda žáci středních škol disponují určitými praktickými zkušenostmi a znalostmi z oblasti práva včetně zjištění jejich konkrétních znalostí. Na zjištění tohoto cíle se podílely školy v regionu Náchod zastoupené členy pedagogického sboru a žáky studujícími třetí ročníky těchto škol.

Jednotlivé kapitoly této práce pojednávají o oblastech právního vědomí, právní a mravní výchovy a jejich vztahu. Je proveden rozbor a zhodnocení rámcových vzdělávacích programů a školních vzdělávacích programů pro různé obory studia v maturitních a učebních programech v návaznosti na příslušnou legislativu.

Jsou zmíněny projekty zaměřené na právní výchovu realizované konkrétními resorty státní správy i nestátními neziskovými

organizacemi, doplněné o reakce zástupců školských zařízení na právní výchovu, její realizaci a výsledky.

Empirická část této práce zkoumá formou dotazníku směřovaného na žáky třetích ročníků maturitních i učebních oborů několika škol v regionu Náchod skutečný stav právní výchovy z pohledu potenciálních příjemců právních informací. Dotazník byl mezi žáky třetích ročníků směřován cíleně z důvodu, že právě v tomto období studia dosahují plnoletosti a měli by tedy být vybaveni značným množstvím informací a praktických zkušeností z oblasti práva.

Výsledkem této práce je zjištění, že právní výchova, pokud je v rámci vzdělávacího procesu realizována, je zaměřena zejména na žáky základních škol a je omezena na několik oblastí, kterými jsou zejména dopravní výchova, problematika drogových a jiných závislostí, domácí násilí a týrání dětí. Lze konstatovat, že tento způsob právní výchovy je pro žáky základních škol dostačující.

V případě středoškolského vzdělání je situace téměř shodná, právní výchova je realizována zejména formou přednášek na témata uvedená v předchozím odstavci. Právní výchova by však v tomto období měla být zaměřena i na řešení situací spojených s možností vstupovat do právních vztahů, tedy na řešení problémů spojených s uzavíráním smluv apod. Toto je však řešeno pouze okrajově a v teoretické rovině, a v řadě případů není právní výchova či dokonce právo jako součást vzdělávání v souladu se vzdělávacími programy realizováno vůbec.

Výsledek provedeného šetření tuto situaci pouze potvrzuje. Z reakcí některých oslovených žáků je zřejmý zájem o změnu tohoto stavu. Stejně tak zástupci pedagogického sboru po prostudování a zhodnocení výsledků průzkumu konstatují, že v tomto směru je třeba změnit přístup škol a pedagogů a právní výchovu do vzdělávacího procesu začlenit.

Tato práce se snaží navrhnout i řešení změny tohoto stavu. Jako ideální se autorovi jeví vytvoření systému shromažďujícího a vyhodnocujícího poznatky získané v jednotlivých oborech, v jejichž působnosti je právo realizováno, a na základě takto získaných a analyzovaných poznatků vytvořit praktickou učební pomůcku

použitelnou jak při vzdělávání této skupiny osob, tak pro širokou veřejnost v tištěné podobě, či pro veřejnou prezentaci v médiích včetně internetu. Vhodnou formou by bylo i začlenění přednášek z oboru hospodářské kriminality z hlediska blízké příbuznosti tohoto oboru a problematik různých forem kvalifikovaných právních vztahů.

Závěrem této práce je možno konstatovat, že současný stav právní výchovy je řešením pouze okrajovým a vzdělávací instituce se touto záležitostí příliš nezabývají. Metodika v podobě rámcových vzdělávacích programů přenáší tuto oblast na jednotlivá školská zařízení, která ji musí řešit ve své kompetenci. Výsledkem, ke kterému tak přispívá nekoncepční řešení ze strany ústředního orgánu, kterým je Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy ČR, je značná nejednotnost vzdělávání a výchovy v rámci vzdělávacího systému v České republice. Protože tedy neexistuje jednotná koncepce vzdělávání a výchovy, dochází k situaci, že právní výchova, zřejmě z důvodu vysokých odborných nároků na osobu pedagoga, není součástí výchovně vzdělávacího procesu. Z tohoto stavu pak pramení nízká úroveň právního vědomí.

Z pohledu sociální pedagogiky je třeba význam právní výchovy spatřovat zejména ve smyslu preventivního působení na jedince, v našem případě dítě, tak, aby při dosažení plnoletosti byl vybaven takovými teoretickými a zejména praktickými zkušenostmi z jednotlivých právních oborů, za jejichž přispění bude schopen v co nejširší míře eliminovat působení negativních společenských jevů a vznik situací, které jej mohou na dlouhou dobu společensky znevýhodnit.

Resumé

Tato práce je zaměřena na současný stav právní výchovy v základním a středním školství, metody její realizace a stav znalostí a zkušeností z oblasti práva. Práce je rozdělena do šesti kapitol obsahujících vymezení řešené problematiky, základních pojmů a jejich vztahů, teoretické poznatky z oblasti právní výchovy doplněné o údaje získané průzkumem u žáků středních škol a celkový obraz o stavu právní výchovy v českém školství.

První kapitola je věnována vysvětlení pojmu právní vědomí. Je zdůrazněna potřeba jeho zvyšování u celé populace, zejména však u dětí v době před dosažením osmnáctého roku věku, kdy tito jedinci dosahují plnoletosti a získávají schopnost vstupovat do právních vztahů bez předchozí teoretické i praktické přípravy, čímž se mohou stát do určité míry ovlivnitelnými ze strany dalších osob. Tato problematika je doplněna o konkrétní příklady.

Druhá kapitola řeší otázku právní výchovy, vysvětluje pojem právní výchovy, zabývá se obdobím, kdy je třeba začít s právní výchovou dítěte a prostředím, ve kterém by měla být tato výchova realizována. Předmětem této kapitoly je dále vztah právní a mravní výchovy, formy působení jednotlivých typů výchovy, opět doplněné o konkrétní případy.

Kapitola třetí je zaměřena na realizaci vzdělávacího procesu v základním a středním vzdělávání v souladu s právními normami a dalšími dokumenty, rámcovými a školními vzdělávacími programy a dlouhodobými záměry vzdělávání. Vysvětluje cíle vzdělávání, klíčové kompetence a jejich obsah. Dále je provedeno zhodnocení obsahu rámcových vzdělávacích programů pro vybrané obory vzdělávání z hlediska podílu společenskovedního vzdělávání na celkovém obsahu vzdělávání.

Čtvrtá kapitola je zaměřena na projekty zaměřené na právní výchovu. Obsahem jsou projekty realizované či připravované ústředními orgány státní správy, tedy Ministerstvem školství, mládeže

a tělovýchovy ČR, Ministerstvem spravedlnosti ČR, Ministerstvem vnitra ČR, resp. Policie ČR, a projekty realizované nestátními neziskovými organizacemi. Tato kapitola obsahuje i reakce zástupců škol na projektech participujících.

Pátá kapitola je částí zaměřenou na praxi, jejímž hlavním bodem bylo provedení šetření mezi studenty třetích ročníků oborů maturitních a učebních v regionu Náchod. Tento průzkum byl rozdělen na část zaměřenou na zjištění skutečného stavu realizace právní výchovy ve školách, dále na část zaměřenou na zjištění obsahu právní výchovy a obsahem třetí části bylo zjištění metod používaných v rámci právní výchovy a ověření konkrétních znalostí studentů. Kapitola rovněž obsahuje rozbor a vyhodnocení dotazníku a odkaz na výzkum provedený pracovníky Institutu pro kriminologii a sociální prevenci opět s odkazem na preferenci právní a etické výchovy ve školách.

Poslední, šestá, kapitola obsahuje návrhy možných řešení, jak začlenit a realizovat právní výchovu ve výchovně vzdělávacím procesu po stránce teoretické i praktické.

Anotace

Práce je věnována tématu „Právní výchova v systému základního a středního školství“. Jejím obsahem je vysvětlení pojmů, které mají vztah k problematice právní výchovy, zhodnocení obsahu legislativy, charakteristika projektů zaměřených na právní výchovu.

Součástí práce je formou dotazníku provedené šetření mezi žáky třetích ročníků zaměřené na současný stav právní výchovy ve školách, obsah právní výchovy a její metody, konkrétní znalosti studentů z oboru práva.

Klíčová slova

Právo, právní výchova, právní vědomí, mravní výchova, rámcový vzdělávací program, školní vzdělávací program, projekt, společenskovední vzdělávání, prevence, dotazník

Annotation

The work is dedicated to the topic „Law education in system of primary and secondary schools“. The contents of work is explanation of conceptions which refers to law education, valuation of contents legislature, characterisation project directed to law education.

Part of work is inquiry into contemporary conditions of law education at schools, contents of law education and its methods, student's knowledge in law fields. The inquiry is done in form of questionnaire among students in year three.

Keywords

Law, law education, law knowledge, ethical education, general education system, school education system, project, social knowledge in education, prevention, questionnaire

Literatura a prameny

1. zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v platném znění
2. Benátčanová, P., Jahelka, J. *Neznalost zákona neomlouvá, Průvodce džunglí zákonů*. 1. vyd. Praha: Motto, 2003, ISBN 80-7246-168-0
3. Eichler, B., et. al. *Základy státoprávní teorie, ekonomie a ekonomiky, neformální logiky*. 4., uprav. vyd. Praha: Fortuna, 2007, ISBN 978-80-7373-004-8
4. El-Dunia, J., Veverka, V. *Právní výchova mládeže*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1988
5. Havlíček, L. *Problematika výuky práva a výchovy k právnímu vědomí*. In *Výchova k právu, Sborník z vědecké konference – Brno, 24. května 1994*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994, ISBN 80-210-1050-9
6. Houbová, D. *Právní výchova a formování vztahu k právu*. In *Výchova k právu, Sborník z vědecké konference – Brno, 24. května 1994*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994, ISBN 80-210-1050-9
7. Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-383-3
8. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Bílá kniha*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání – nakladatelství Tauris, 2001, ISBN 80-211-0372-8
9. Průcha, J. *Moderní pedagogika*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-631-4
10. Průcha, J., et. al. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-772-8
11. ŘEHOŘ A., *Metodické pokyny pro zpracování bakalářské práce*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009
12. Šíma, A., Suk, M. *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1997, ISBN 80-7179-098-2
13. Večerka, K., et. al. *Občané o kriminalitě a prevenci*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007, ISBN 978-80-7338-057-1, <http://www.ok.cz/iksp/docs/332.pdf>, 15.3.2010
14. <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/bezpecnost/dobrapraxe/index.html#deti>, 15.3.2010

15. <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/bezpecnost/dobrapraxe/index.html#podvody>,
15.3.2010
16. <http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=4709&d=278952>,
10.4.2010
17. <http://zpd.nuov.cz/RVP/ML/RVP%202641M01%20Elektrotechnika.pdf>, 15.3.2010
18. <http://zpd.nuov.cz/RVP/ML/RVP%204144M01%20Zahradnictvi.pdf>, 15.3.2010
19. <http://zpd.nuov.cz/RVP/ML/RVP%203647M01%20Stavebnictvi.pdf>, 15.3.2010
20. <http://zpd.nuov.cz/RVP/ML/RVP%206843M01%20Verejnospravni%20cinnost.pdf>,
15.3.2010
21. <http://zpd.nuov.cz/RVP/ML/RVP%207842M01%20Technicke%20lyceum.pdf>,
15.3.2010
22. <http://zpd.nuov.cz/uvod2.htm>, 15.3.2010
23. <http://zpd.nuov.cz/RVP/H/RVP%202352H01%20Nastrojar.pdf>, 15.3.2010
24. <http://zpd.nuov.cz/RVP/H/RVP%202956H01%20Reznik%20uzenar.pdf>, 15.3.2010
25. <http://zpd.nuov.cz/RVP/H/RVP%203667H01%20Zednik.pdf>, 15.3.2010
26. <http://zpd.nuov.cz/RVP/H/RVP%204151H01%20Zemedelec%20farmar.pdf>,
15.3.2010
27. <http://zpd.nuov.cz/RVP/H/RVP%206651H01%20Prodavac.pdf>, 15.3.2010
28. http://www.kr-kralovehradecky.cz/assets/DZ_KHK_2008-2009_1.pdf, 15.3.2010
29. <http://www.obcanskeporadny.cz/content/view/221/44/>, 15.3.2010
30. <http://www.obcanskeporadny.cz/content/blogcategory/20/44/>, 15.3.2010
31. http://www.obcanskeporadny.cz/images/stories/dokumenty/03_pr/brozury/brozura_uvod_do_pravniho_systemu_cr.pdf, 15.3.2010
32. http://www.obcanskeporadny.cz/images/stories/dokumenty/03_pr/brozury/brozura_pracovni_pravo.pdf, 15.3.2010
33. http://www.obcanskeporadny.cz/images/stories/dokumenty/03_pr/brozury/brozura_pravo_a_majetek_ochrana_spotrebitele.pdf, 15.3.2010
34. http://www.obcanskeporadny.cz/images/stories/dokumenty/03_pr/brozury/brozura_socialni_zabezpeceni.pdf, 15.3.2010
35. http://www.obcanskeporadny.cz/images/stories/dokumenty/03_pr/brozury/brozura_trestni_pravo_a_prestupky.pdf, 15.3.2010
36. http://www.obcanskeporadny.cz/images/stories/dokumenty/03_pr/brozury/brozura_bydleni_a_rodinne_pravo.pdf, 15.3.2010
37. http://www.partnersczech.cz/p_street.htm, 15.3.2010

38. http://www.partnersczech.cz/soubory/pravo_lekce.pdf, 15.3.2010
39. http://www.partnersczech.cz/soubory/info_pravo.pdf, 15.3.2010
40. <http://www.policie.cz/clanek/ajaxuv-zapisnik-242170.aspx>, 15.3.2010
41. <http://www.policie.cz/clanek/akce-a-projekty-ucime-se-s-policii.aspx>, 15.3.2010
42. <http://www.policie.cz/clanek/kapka-prevence.aspx>, 15.3.2010

Přílohy

Příloha č. 1 Dotazník

Příloha č. 2 Informační leták „Nestaň se bílým koněm“

1) Je, resp. do současné doby bylo, součástí výuky na škole, kterou navštěvujete, i právo? ANO NE

2) V rámci jakých předmětů je/byla výuka realizována?

3) S jakými obory práva (jakými právními odvětvími) jste byl/a v rámci výuky seznámen/a?

4) Jakou literaturu využíváte pro studium práva?

5) Kdo se ve Vaší škole na výuce směřované do oblasti práva podílí?

- pedagogové
- právníci, advokáti
- policisté
- soudci
- státní zástupci
- pracovníci různých úřadů (kterých?)
- jiné osoby (které?)

6) Uskutečňuje se ve škole, kterou navštěvujete, vzdělávání v oblasti práva i jinými formami než výukou (např. přednášky, besedy, návštěvy úřadů apod.)? Pokud ano, stručně tyto formy popište.

7) Jak často probíhá výuka v oblasti práva?

8) Jak často se uskutečňují jiné formy vzdělávání v oblasti práva (viz otázka č. 6)?

9) Je pro Vás vzdělávání v oblasti práva realizované školou dostačující z těchto hledisek?

obsah	☐ ANO	☐ NE
kvalita	☐ ANO	☐ NE
kvantita	☐ ANO	☐ NE

10) Byla součástí výuky i praktická příprava spočívající v řešení těchto problematik (zaškrtněte)?

- náležitosti kupní smlouvy, včetně znění konkrétní smlouvy
- náležitosti úvěrové smlouvy, včetně znění konkrétní smlouvy a obchodních podmínek
- náležitosti pracovní smlouvy
- náležitosti nájemní smlouvy (byt či jiná nemovitost)
- otázky uzavření manželství a rozvodu
- předmanželská smlouva
- jiné problematiky (uved'te které)

Byl vysvětlení jednotlivých výše označených bodů věnován dostatečný prostor?
 ANO NE

11) U kterých oblastí uvedených v otázce č. 10 byste preferoval/a podrobnější vysvětlení?

12) Co postrádáte ve vzdělávání v oblasti práva (např. konkrétní právní odvětví, náležitosti konkrétních listin či problematik – viz otázka č. 10, metody vzdělávání apod.)?

13) Jsou používány metody výuky založené na aplikaci práva do praxe?

- Rozbor konkrétních modelových příkladů ANO NE
- Praktická cvičení spočívající ve vytvoření modelové životní situace a jejím zhodnocení z různých pohledů (ekonomická situace, náklady domácnosti, schopnost splácet půjčky apod.) ANO NE
- Rozbor smluvních podmínek bankovních i nebankovních poskytovatelů půjček, jejich zhodnocení z hlediska úrokových sazeb a dalších hledisek, poukázání na problematické oblasti smluvních podmínek ANO NE
- Seznámení se skutečnými kauzami a jejich rozbor ANO NE
- Praktická cvičení spočívající v uzavírání smluv (smlouvy pracovní, úvěrové, kupní a další), jejich zhodnocení z hlediska náležitostí a důsledků vyplývajících z nedostatků smluv ANO NE

14) Jsou používány i jiné metody (praktické i teoretické)? Pokud ano, alespoň jednu stručně popište.

15) Existuje řada základních (obecných) pravidel, kterými je třeba se řídit při sjednávání smluv, před jejich podpisem, při jednání s protistranou apod. Byl/a jste s některými seznámen/a

v průběhu vzdělávacího procesu ANO NE,
nebo ve Vaší rodině? ANO NE

Alespoň dvě stručně uveďte:

16) Řešíte společně s rodiči otázky a problémy z pohledu práva (osobní či např. prezentované médii, vlastní zkušenost rodičů s řešením právních záležitostí apod.)? ANO NE

17) Mají Vaši rodiče či někdo z blízkých příbuzných právní vzdělání? ANO NE

Příloha č. 2

POLICEJ ČR **Nestaň se bílým koněm !!!**

Potvrzení o výši příjmu
Čestně prohlášení
Potvrzujeme tímto, že náš zaměstnanec

1. Příjmy a jistiny

- Vámi uzavřená smlouva Vás zavazuje k plnění.
- Nevěřte slibům druhých, že ji za Vás budou hradit.
- Následky porušení smlouvy nesete jen vy.
- Ve většině případů se jedná o trestní stíhání.

2. Rodové příjmy

3. Třídobný úrok - Úrok, i.p.

- Neplnění smluvních podmínek:

4. Město

- neplacení paušálu u mobilních telefonů

5. Rodinný čl = trestný čin podvodu (§ 250 trestního zákona)

6. Uvedení nepravdivých údajů:

- o zaměstnání, výši příjmů

7. Právní úk = tr. čin úvěrového podvodu (§ 250b tr. zákona)

Potvrzujeme, že pracovník není ve zkušební době a není s ním vedeno řízení o ukončení pracovního poměru.

© ODP Brno-střed a PIS MŘ PČR Brno

POLICEJ ČR **Nestaň se bílým koněm !!!**

Potvrzení o výši příjmu
Čestně prohlášení
Potvrzujeme tímto, že náš zaměstnanec

Vámi uzavřená smlouva Vás zavazuje k plnění.

Následky porušení smlouvy nesete jen vy.

Nevěřte slibům druhých, že ji za Vás budou hradit.

Uvedení nepravdivých údajů: o zaměstnání, výši příjmů = tr. čin úvěrového podvodu (§ 250b tr. zák.)

Neplnění smluvních podmínek: neplacení paušálu u mobilních telefonů = trestný čin podvodu (§ 250 trestního zákona)

Potvrzujeme, že pracovník není ve zkušební době a není s ním vedeno řízení o ukončení pracovního poměru.

© ODP Brno-střed a PIS MŘ PČR Brno